

Wanneer zou de BOR in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel gelet op de uitspraken van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht?

Wanneer zou de BOR in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel gelet op de uitspraken van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht?

Een Fiscaal-juridische insteek op de bedrijfsopvolgingsregeling in de Successiewet gebaseerd op vragen van cliënten van Huenges Wajer & Joosten Notarissen B.V. en uitgewerkt naar aanleiding van recente jurisprudentie over de bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland.

Fontys Hogescholen
Fiscaal Recht en Economie
Bachelor scriptie
Audrey Hendriks (2183581)
Begeleider: dhr. Ron van Zon
Afgerond: juni 2015

I. Voorwoord

In het kader van mijn opleiding Fiscaal Recht en Economie aan de Fontys Hogeschool te Eindhoven, heb ik de afgelopen 17 weken stage gelopen bij Huenges Wajer & Joosten Notarissen B.V. te Maastricht.

Deze Bachelor scriptie is tot stand gekomen tijdens de afstudeerstage in leerjaar vier. Bij Huenges Wajer & Joosten Notarissen ben ik terecht gekomen via een kennis.

De stage is bedoeld om de kennis die tijdens de gehele studie is opgedaan toe te passen in de praktijk en het omgaan met een bedrijfsomgeving.

Het onderwerp van mijn Bachelor scriptie is voortgekomen uit een recente uitspraak die het Bundesverfassungsgericht heeft gedaan. Naar aanleiding van deze uitspraak wilde ik meer onderzoeken over de verschillen tussen de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland en Duitsland.

Deze Bachelor scriptie is bestemd voor de stagebegeleiders binnen het kantoor, omdat notarissen vragen krijgen van cliënten over de bedrijfsopvolgingsregeling. Ook is deze scriptie bestemd voor mijn begeleider, dhr. Ron van Zon, aan de Fontys Hogeschool. Hij heeft mij in het gehele schrijfproces begeleid en hij gaat de uiteindelijke scriptie verdediging bijwonen.

Deze afstudeerstage is mij goed bevallen en de omgang met de betrokken medewerkers verliep soepel. Door de werkzaamheden tijdens de stage ben ik veel te weten gekomen over het personen-en- familie-recht, schenk- en erfbelasting en de inkomstenbelasting. Bovendien kwamen er ook veel internationale aspecten aan bod, omdat Maastricht is gelegen bij de grensstreken. Ik heb de kennis die ik tijdens mijn studie heb opgedaan kunnen toepassen in de praktijk, waardoor bepaalde onderwerpen duidelijker werden.

Graag wil ik een aantal mensen bedanken voor de goede begeleiding en hulp die zij aan mij gegeven hebben tijdens deze stage. Deze mensen zijn:

- Dhr. Mr. T. de Klein
- Dhr. Mr. E. Loendersloot

Tevens wil ik vanuit de Fontys Hogeschool mijn stagebegeleider dhr. R. van Zon bedanken voor de goede begeleiding van mijn scriptie. Dankzij onze planning en tijdige feedback die ik heb mogen ontvangen, heb ik dit onderzoek kunnen afronden.

Maastricht, 9 juni 2015.

A.H.A. Hendriks

A Hendriks

II. Samenvatting

Hier na volgt een samenvatting van de Bachelor scriptie in de stageperiode bij notariskantoor Huenges Wajer & Joosten te Maastricht. Tijdens deze stage is onderzoek gedaan naar de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland door middel van informatie die uit de wetsgeschiedenis, rechtspraken en literatuur zijn gehaald. Door de uitspraken van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht in Duitsland is de discussie over de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland aangewakkerd. De casus van deze scriptie gaat over een familie waarin binnenkort een bedrijfsopvolging plaats gaat vinden.

Chris gaat de onderneming van zijn vader (Patrick) overnemen.

In deze scriptie heeft dit geleid tot de volgende probleemstelling:

Wanneer zou de BOR in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel gelet op de uitspraken van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht?

De bedrijfsopvolgingsregeling wordt al sinds haar invoering benadrukt met het voorkomen van liquiditeitsproblemen binnen ondernemingen. De huidige Nederlandse regeling voor verkrijgers krachtens erfrecht of schenking van ondernemingsvermogen is ingevoerd op 1 januari 2010. De regeling houdt kort gezegd in dat de erflater of begiftigde die het bedrijf voortzetten afhankelijk van de omvang van het ondernemingsvermogen een 100% vrijstelling krijgen over de eerste € 1.055.022 en een vrijstelling van 83% over het meerdere. Over de resterende 17% kan gedurende 10 jaar uitstel van betaling worden verkregen. In de literatuur wordt de regeling niet alleen positief in beeld gebracht. De regeling is van toepassing op ondernemingsvermogen en niet op particulier vermogen. Aan de ene kant wordt er veel belasting geheven en aan de andere kant niet.

Bovendien is de regeling de afgelopen jaren ruimer geworden kijkend naar de wetsgeschiedenis. Dit veroorzaakt discussie en hierdoor hebben tegenstanders rechtszaken aangespannen. Zo heeft Rechtbank Breda geoordeeld dat er geen onderscheid mag worden gemaakt tussen ondernemers en particulieren, want dit zou in strijd zijn met het gelijkheidsbeginsel. Rechtbank Haarlem en Rechtbank Arnhem hebben geoordeeld dat er geen sprake is van discriminatie. Tegen de uitspraak van Rechtbank Breda is cassatie ingediend, waardoor het Gerechtshof en de Hoge Raad ook hebben geoordeeld. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat er geen sprake is van discriminatie en verwijst naar de wetsgeschiedenis en het doel van de regeling.

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) heeft ook uitspraak gedaan over de bedrijfsopvolgingsregeling. In deze uitspraak wordt benadrukt dat sprake is van discriminatie indien een objectieve en redelijke rechtvaardiging ontbreekt. Er is geoordeeld dat het doel: het voorkomen van liquiditeitsproblemen, voldoende gerechtvaardigd is.

Tussen de bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland en Nederland zijn kleine verschillen te onderkennen. In Duitsland wordt boven het onderscheid tussen particulieren en ondernemers, binnen ondernemingen onderscheid gemaakt. De vrijstelling is van toepassing indien een onderneming minder dan 20 personeelsleden heeft. De rechters in Duitsland hebben geoordeeld dat er sprake is van discriminatie. Er ontbreekt een rechtvaardigingsgrond voor de regeling, want de Erbschaftsteuer is juist bedoeld om belasting te heffen en er zijn geen rapporten.

Naar mijn inziens ontbreekt in Nederland ook een specifiek rapport waarin cijfers worden weergegeven die aangeven dat de hedendaagse regeling zo ruim moet zijn. In Duitsland wordt dit argument ook aangehaald en daardoor zou de Nederlandse BOR ook in strijd met het gelijkheidsbeginsel kunnen zijn. Het lijkt mij beter de regeling in Nederland aan te passen doormiddel van een betalingsregeling.

Chris kan alleen maar uitgaan van de huidige regeling en afwachten hoe de regeling zich ontwikkeld.

III. Inhoudsopgave

I. Voorwoord	3
II. Samenvatting	4
1. Inleiding.....	1
1.1 Stagekantoor.....	1
1.2 Omvang markt bedrijfsopvolgingsregeling	1
2. De probleemstelling	3
2.1 Inleiding	3
2.2 Formulering afstudeeropdracht.....	3
2.3 Casus positie	3
2.4 De Deelvragen.....	4
3. Bedrijfsopvolgingsregeling (BOR).....	5
3.1 Inleiding	5
3.2 Geschiedenis	5
3.2.1 De bedrijfsopvolgingsregeling vanaf 2005	5
3.2.2 Huidige bedrijfsopvolgingsregeling	6
3.2.3 Voorwaarden	7
3.2.4 Ondernemingsvermogen.....	7
3.2.5 Waardering	9
3.3 Voordelen van de bedrijfsopvolgingsregeling	10
3.4 Nadelen van de bedrijfsopvolgingsregeling.....	10
3.5 Conclusie.....	11
4. Gelijkheidsbeginsel	12
4.1 Inleiding	12
4.2 Gelijkheidsbeginsel	12
4.2.1 Bedrijfsopvolgingsregeling en een discriminatoir karakter: Rb. Breda en eerdere visies van Prof.mr. I.F.J.A. van Vijfeijken	12
4.2.2 Bedrijfsopvolgingsregeling niet discriminatoir: diverse rechterlijke instanties en Hoge Raad.....	14
4.2.3 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens	16
4.3 Commentaar strijdigheid gelijkheidsbeginsel.....	17
4.4 Conclusie.....	18
5. Bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland	19
5.1 Inleiding	19

5.2	Hoofdpijnen	19
5.3	Voordelen van de bedrijfsopvolgingsregeling	20
5.4	Nadelen van de bedrijfsopvolgingsregeling.....	20
5.5	Argumenten Bundesfinanzhof.....	20
5.6	Argumenten Bundesverfassungsgericht	21
5.7	Argumenten Thomas Piketty	22
5.8	Commentaar	23
5.9	Vergelijking Nederlandse BOR en Duitse regeling	23
5.9.1	Overeenkomsten met Nederland.....	23
5.10	Conclusie.....	24
6.	Conclusie en aanbeveling	26
7.	Literatuurlijst.....	31
	Bijlage 1: Berekening bedrijfsopvolging met en zonder regeling.....	34
	Bijlage 2: Berekening Duitse bedrijfsopvolgingsregeling	35
	Bijlage 3: ‘Ondernemers betalen te weinig belasting’	36
	Bijlage 4: Verklaring van authenticiteit.....	40

1. Inleiding

De reden voor het schrijven van deze scriptie is de 17 weken durende afstudeerstage welke loopt van 9 februari 2015 tot en met 5 juni 2015. De stage plek is Huenges Wajer & Joosten Notarissen B.V. te Maastricht. Het doel van deze afstudeerstage is de kennis en theorie toepassen in de praktijk en het ontwikkelen van de stagiair en de beroepsomgeving.

In dit hoofdstuk zal als eerste een korte omschrijving worden gegeven van het stage kantoor. Vervolgens zal het onderwerp van deze Bachelor scriptie omschreven worden. Tevens zal in dit hoofdstuk de probleemstelling dan wel vraagstelling aan de orde komen.

De methode die ik wil gaan gebruiken gedurende dit onderzoek is als volgt:
Er zullen vanuit de deelpunten die in hoofdstuk 2 aan bod komen, een aantal hoofdstukken gevormd worden die de structuur van de scriptie weergeven. Niet alle deelpunten zullen uitgebreid aan bod komen, want daar is de stage periode te kort voor.¹

1.1 Stagekantoor

Huenges Wajer & Joosten Netwerknotarissen is een middelgroot notariskantoor, waar 15 medewerkers werkzaam zijn. Er zijn 2 notarissen en 2 kandidaat-notarissen. Het kantoor is gevestigd in Maastricht, in het grensgebied tussen België, Nederland en Duitsland en kent een rijke geschiedenis. In haar oorsprong richt het kantoor zich op de algemene 'klassieke' notariële praktijk, maar heeft zich in de jaren steeds meer gespecialiseerd in de internationale notariële (advies) praktijk.²

1.2 Omvang markt bedrijfsopvolgingsregeling

Naar schatting vinden er in Nederland jaarlijks 15.000 bedrijfsopvolgingen plaats en wellicht zal dit alleen maar toenemen, want er is sprake van vergrijzing in Nederland.³ Bij een bedrijfsopvolging komen allerlei fiscale en juridische aspecten kijken voor de overdrager en de opvolger. Het is daarom van belang alles tijdig op papier te zetten.

In Nederland is er veel discussie over de hedendaagse bedrijfsopvolgingsregeling. Er wordt namelijk beweerd dat de regeling in strijd zou zijn met het gelijkheidsbeginsel, waaronder het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). De Hoge Raad heeft weliswaar op 22 november 2014 geoordeeld dat de bedrijfsopvolgingsregeling niet in strijd is met het gelijkheidsbeginsel en ook geen discriminatoir karakter heeft.⁴ Toch zijn er rondom deze uitspraak van de Hoge Raad discussies ontstaan, want een hoop mensen en instanties zijn het niet eens met deze uitspraak. Zo kwam Prof. Dr. Bernard Schols (hoogleraar notarieel belastingrecht aan de Radboud Universiteit in Nijmegen) met het argument dat de bedrijfsopvolgingsregeling een onevenwichtige verdeling van de welvaart veroorzaakt.⁵ In tegenstelling tot de uitspraak die de Hoge Raad in Nederland heeft gedaan over de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland, heeft het Bundesverfassungsgericht in Duitsland recent geoordeeld dat de bedrijfsopvolgingsregeling wel in strijd is met het gelijkheidsbeginsel.

¹ Stagehandleiding voor bedrijven: Fiscaal Recht en Economie, afstudeerstage februari 2015. Pagina 7

² <http://www.hwj-notarissen.nl>

³ <http://www.ondernemingsbeurs.nl/vpagina.asp?pag=42>

⁴ HR, 22 november 2013, nr. 13/01154, NTFR

⁵ Commentaar bij HR 22 november 2013, nr. 13/02453, NTFR 2013/2322

Er wordt namelijk onderscheid gemaakt tussen MKB ondernemingen en grote(re) ondernemingen.⁶

Aan de ene kant wordt er weinig tot geen belasting geheven en aan de andere kant loopt de heffing op tot 40%.⁷

Dit is te vergelijken met de toepassing van de Nederlandse bedrijfsopvolgingsregeling waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen ondernemingsvermogen en particuliervermogen.

Deze gebeurtenissen hebben een discussie doen ontstaan rondom de bedrijfsopvolgingsregeling binnen Nederland en daarom is het onderwerp van mijn Bachelor scriptie dan ook de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland. Hierbij ga ik in mijn scriptie de voor -en tegen argumenten weergeven met betrekking tot de bedrijfsopvolgingsregeling. Ook ga ik de recente en relevante rechtspraken erbij betrekken.

De vraagstelling die kan worden beschreven met betrekking tot deze Bachelor scriptie is als volgt: *wanneer zou de BOR in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel gelet op de uitspraak van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht?*

Op basis van de deelvragen die ontstaan zijn uit de casus zijn er hoofdstukken opgesteld die structureel de belangrijkste elementen naar voren laten komen. Uit deze recente elementen ga ik een conclusie trekken dan wel een aanbeveling. Elk hoofdstuk zal beginnen met een inleiding, een hoofdkern en aan het einde zal er een conclusie dan wel een samenvatting beschreven worden.

Achtereenvolgens zullen de volgende onderdelen in deze scriptie aan de orde komen:

Hoofdstuk 2: De probleemstelling: in dit hoofdstuk zal de probleemstelling en de gehele casus betreffende deze scriptie aan de orde komen. Ook de deelvragen zijn weergegeven in dit hoofdstuk.

Hoofdstuk 3: De bedrijfsopvolgingsregeling: in dit hoofdstuk zal een uiteenzetting worden gegeven van de bedrijfsopvolgingsregeling binnen Nederland en de discussie rondom deze regeling.

Hoofdstuk 4: Gelijkheidsbeginsel: in dit hoofdstuk zal het gelijkheidsbeginsel aan bod komen en argumenten voor- en tegen het discriminatoir karakter van de bedrijfsopvolgingsregeling.

Hoofdstuk 5: Bedrijfsopvolging in Duitsland: hierin zal een uiteenzetting worden gegeven van de bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland en de recente uitspraken rondom de regeling komen aan bod.

Hoofdstuk 6: Conclusie en aanbeveling: hierin zullen de resultaten na het doen van dit onderzoek worden beschreven. Tevens zullen de antwoorden op de deelpunten en de probleemstelling worden gegeven in de vorm van een conclusie.

Mijn persoonlijke visie op de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland en Duitsland komt ook aan de orde.

---

⁶ BverfG 17 december 2014, nr. 1.BvL 21/12 "Duitse bedrijfsopvolgingsregeling is discriminatoir volgens Bundesverfassungsgericht", NTFR 2015-844,

⁷ Art 24. Successiewet 1956

2. De probleemstelling

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal als eerste de afstudeeropdracht met betrekking tot de stage bij Huenges Wajer & Joosten Notarissen worden geformuleerd. Vervolgens wordt de casus positie van de scriptie omschreven en de probleemstelling. Aan het einde zullen de deelvragen die met betrekking tot deze casus positie zijn gemaakt omschreven worden.

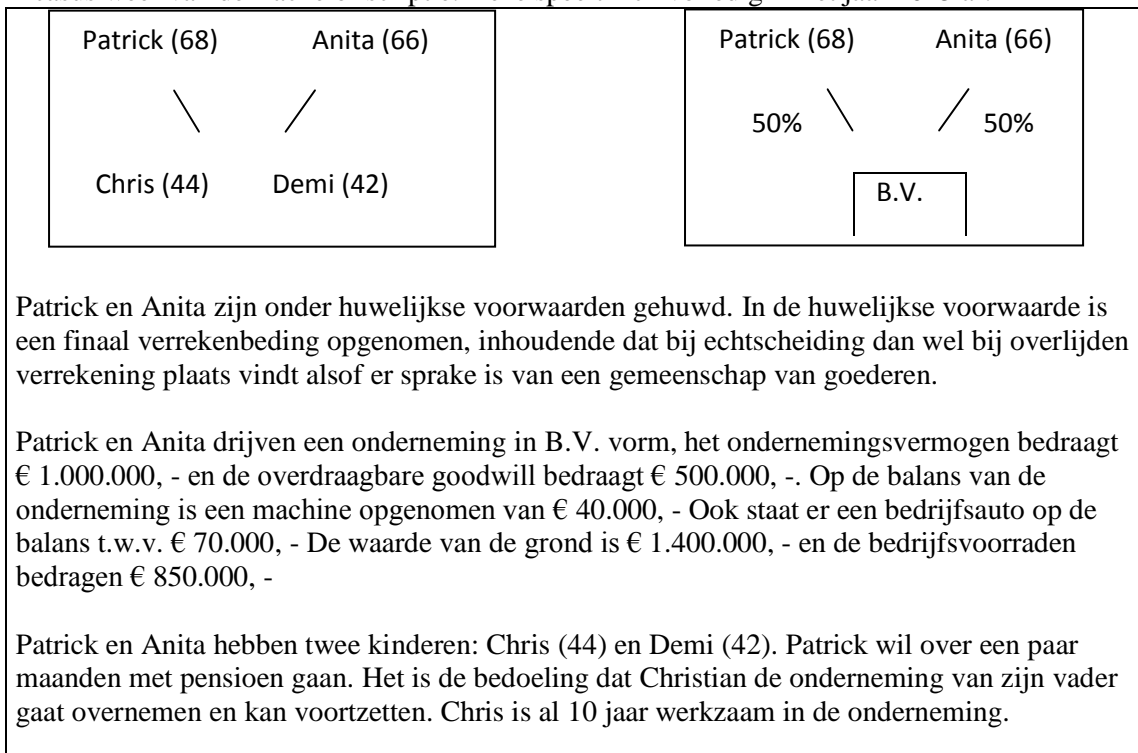
2.2 Formulering afstudeeropdracht

De afstudeeropdracht die de aanleiding is tot deze Bachelor scriptie luidt als volgt: het opzetten van een actueel dan wel een voldoende beroepsrelevante casus uit de praktijk met voldoende diepgang uit werken door middel van het oplossen van de problemen die zich afspelen in de casus.⁸

De intentie van de Bachelor scriptie is het ontstaan van een discussie rondom de casus, waarbij alle relevante en recente elementen betrokken worden en waaruit uiteindelijk een advies en/of een mening voortvloeit. Deze opdracht zal worden uitgevoerd door de kennis uit de theorie toe te passen in de praktijkcasus en door onderzoek te doen naar de parlementaire geschiedenis en de recente uitspraken van het Duitse Hof en de Hoge Raad, door het lezen van weekbladen en door het lezen van literatuur. Tevens zal er gebruik worden gemaakt van internet en er zal ook onderzoek worden gedaan binnen het kantoor om de problemen rondom de casus op te lossen.

2.3 Casus positie

De familie Hendriks die in figuur 1 is weergegeven door middel van een stamboom, geeft de casus weer van de Bachelor scriptie. Deze speelt zich volledig in het jaar 2015 af.

⁸ Zie voetnoot 1

Patrick volgt het nieuws over de bedrijfsopvolgingsregeling goed, hij vraagt zich af of de regeling in de toekomst gaat veranderen. Chris weet sowieso weinig van de bedrijfsopvolgingsregeling. Hij zou graag advies en uitleg over de regeling willen hebben.

Door middel van een berekening met gebruikmaking van de beschreven informatie hierboven zal indien gebruik wordt gemaakt van de regeling een verschuldigd bedrag van € 79.999, - over zijn. Indien geen gebruik wordt gemaakt van de regeling, dient er een verschuldigd bedrag van € 365.036, - voldaan te worden.⁹

Figuur 1: familie Hendriks

In deze scriptie ga ik onderzoeken wat de argumenten voor- en tegen zijn wat betreft de bedrijfsopvolgingsregeling en de mogelijke strijdigheid met het gelijkheidsbeginsel. Hierbij maak ik gebruik van recente uitspraken betreffende deze onderwerpen en van het Europees Recht. Tevens ga ik in deze scriptie de nieuwe ontwikkelingen rondom de bedrijfsopvolgingsregeling en de mogelijke discriminatie onderzoeken.

De vraagstelling van deze Bachelor scriptie is als volgt:

Wanneer zou de BOR in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel gelet op de uitspraken van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht?

2.4 De Deelvragen

Naar aanleiding van de vraagstelling van deze scriptie zijn de volgende deelvragen opgesteld om de vraagstelling te kunnen beantwoorden:

1. *Wat houdt de bedrijfsopvolgingsregeling in de SW in?*
2. *Wat is het doel van de bedrijfsopvolgingsregeling?*
3. *Wat zijn de verschillen tussen de bedrijfsopvolgingsregeling van nu en van vroeger?*
4. *Wat zegt de literatuur van de regeling en de strijdigheid met het gelijkheidsbeginsel?*
5. *Wat zegt de rechtspraak van de regeling?*
6. *Wat zegt het Europees Recht van de regeling?*
7. *Hoe is in Duitsland de bedrijfsopvolgingsregeling geregeld?*
8. *Wat zegt de rechtspraak dan wel het Europees hof over de bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland en in hoeverre is of kan dit van belang zijn voor de Nederlandse regeling?*

⁹ Zie Bijlage 1 van de " Bachelor scriptie afstudeerstage "

3. Bedrijfsopvolgingsregeling (BOR)

3.1 Inleiding

Het is voor dit onderzoek van groot belang om een goed inzicht te krijgen over de inhoud en voorwaarden van de bedrijfsopvolgingsregeling.

Mede omdat de inhoud wordt besproken in de literatuur en in de jurisprudentie.

In dit hoofdstuk zal daarom een korte schets van de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) in Nederland worden beschreven. Er zal eerst een korte geschiedenis van de bedrijfsopvolgingsregeling weergegeven worden en vervolgens de hedendaagse bedrijfsopvolgingsregeling met betrekking tot de voorwaarden die er aan zijn verbonden. Ook de waardering van de bedrijfsopvolgingsregeling komt aan de orde, zodat de familie Hendriks een financieel overzicht heeft.

Bovendien komen de voor- en nadelen van de bedrijfsopvolgingsregeling aan bod, hierbij worden ook de recente rechtspraken over de regeling besproken, zodat duidelijk wordt waar de problemen dan wel de discussiepunten ontstaan. Aan het einde van dit hoofdstuk wordt er een conclusie getrokken.

Het hoofdstuk zal ingedeeld worden vanuit de casus van de familie Hendriks, want Chris wil binnen korte tijd de onderneming van zijn vader gaan overnemen. Aan het einde van dit hoofdstuk zal Chris een beter beeld hebben over de bedrijfsopvolgingsregeling en de discussie rondom de regeling. Vervolgens zal de theorie en de toepassing van de theorie op de casus volgen.

3.2 Geschiedenis

In 1956 is de zogenoemde 'Successiewet 1956' ingevoerd. In deze wet was niet direct een regeling voor de bedrijfsopvolging opgenomen. Pas in 1958 kwamen hier ideeën over en in 1960 is de bedrijfsopvolgingsregeling pas opgenomen in de wet.¹⁰

Het belang van de regeling is in de afgelopen jaren groter geworden, want van 2002 tot 2005 bedroeg de vrijstelling 30%, in 2006 werd dit verhoogd naar 60% en vanaf 1 januari 2007 is zelfs 75% van het ondernemingsvermogen vrijgesteld.

3.2.1 De bedrijfsopvolgingsregeling vanaf 2005

Op 12 juli 2004 zijn er wetsvoorstellen gedaan voor de bedrijfsopvolgingsregeling van 2005. Over deze voorstellen is na onderzoek verslag gedaan door de staatsecretaris.¹¹

De staatsecretaris heeft dit onderzoek gedaan, omdat er onderscheid wordt gemaakt tussen twee verschillende vermogens. De regeling is namelijk alleen van toepassing op ondernemingsvermogen en niet op particulier vermogen.

Een van de voorstellen was de verruiming van de vrijstelling van 30% naar 50%, want volgens de staatssecretaris dient het belang dat de continuïteitspositie van de bedrijven goed blijft op de eerste plaats te komen.

In dit kamerstuk staat geen feitelijk argument naar aanleiding van een onderzoek dat de staatssecretaris heeft uitgevoerd om tot deze conclusie te komen.

Er is niet bewezen dat de verruiming noodzakelijk is om het doel te behalen.

¹⁰ Verwijzing van voetnoot 4, Kamerstuk 1983-1984, 18226 nr. 3.

¹¹ Verwijzing van voetnoot 4, Kamerstuk 11 2001-2002, 28015. Nr. 3 p4 en nr. 6 p18

Naar aanleiding van dit voorstel hebben de CDA leden daarom vragen gesteld en hieruit blijkt dat de staatssecretaris van mening is dat indien het voorstel wordt ingevoerd nog geen sprake is van schending van het gelijkheidsbeginsel. Dit vanwege het ruime onderscheid tussen ondernemingsvermogen en particulier vermogen.

De staatssecretaris zegt het volgende:

"er is geen sprake van schending van het gelijkheidsbeginsel, mits de vormgeving van de regeling geschikt is voor het beoogde doel en de regeling niet ruimer is dan nodig om het gekozen doel te bereiken".

De staatssecretaris was in 2004 overtuigd van het feit dat in ieder geval de 50% vrijstelling voldoende was om het doel te bereiken, maar gaf wel aan dat het niet specifiek was aan te tonen hoe ruim de vrijstelling mocht zijn.¹²

3.2.2 Huidige bedrijfsopvolgingsregeling

Op 20 april 2009 is er een nieuw wetsvoorstel ingediend, welke inhield dat 90% van het ondernemingsvermogen was vrijgesteld voor de Sw 1956.

Dit heeft de nodige discussies doen opwaaien tijdens de invoering van de Sw 1956 voor 1 januari 2010. De Raad van State (RVS) zette bij het wetsvoorstel op 20 april 2009 ook al vraagtekens, omdat de verhoging van 75% tot 100% van het vermogen al 'verdacht' was. De RVS heeft toen der tijd ook geadviseerd om dit voorstel opnieuw te bekijken.

Op 1 januari 2010 is de nieuwe Sw 1956 ingevoerd; de nieuwe wetgeving voor wat betreft de bedrijfsopvolgingsregeling is in dit jaar ook ingegaan.

Toch is op 1 januari 2010 een regeling ingevoerd die kort inhield dat indien iemand in aanmerking komt voor de regeling en het bedrijf voortzet, afhankelijk van de omvang van het ondernemingsvermogen, een vrijstelling van 83% tot 100% krijgt.

In 2015 geldt namelijk een 100% vrijstelling over de eerste € 1.055.022 en een vrijstelling van 83% over het meerdere

Het is opvallend dat de regeling weer verhoogd is, want de staatssecretaris zei in 2004 eigenlijk dat de 50% vrijstelling maximaal was.

De verhoging naar uiteindelijk 75% zou dan wel eens in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel gaf hij aan. Toch is het opmerkelijk dat hij in 2008 met het voorstel komt om de vrijstelling te verhogen naar 90%. (In 2010 is het zelfs 100% geworden)

Zo luidt zijn uitspraak als volgt:

"Uit overleg met diverse maatschappelijke organisaties heeft mij het signaal bereikt dat de huidige faciliteit toch als belemmerend wordt ervaren. De verhoging van het vrijgestelde percentage naar 90% moet hier een eind aan maken. Verruiming van de al bestaande uitstelregeling (uitstel van betaling voor de verschuldigde erf- en schenkbelasting over het niet-vrijgestelde bedrag) zou dat effect niet hebben. Immers, een dergelijke verruiming – in welke vorm dan ook – zou niet van invloed zijn op de hoogte van de belastingclaim. Met de verhoging van het percentage wordt daarnaast nog een tegemoetkoming geboden voor een ander aspect dat als knelpunt in de praktijk wordt ervaren, namelijk de waardering van ondernemingsvermogen bij aanwezigheid van (zakelijke) goodwill. Met het pakket van maatregelen voor de bedrijfsopvolging ontstaat een dusdanig evenwichtige situatie dat verhoging van het percentage tot 100% mijns inziens economisch thans niet noodzakelijk is (...)." ¹³

¹² Verwijzing van voetnoot 4, Kamerstukken II 2004-2005, 29767, nr. 14, p.38.

¹³ Kamerstuk II 2008-2009, 31930, nr. 9, p.18

Ook de Partij van de Arbeid (PvdA) heeft gevraagd of de verruiming in strijd is met het gelijkheidsbeginsel. De staatssecretaris heeft dit ontkennend beantwoord, terwijl voorheen gezegd werd dat de grens 50% is.¹⁴

3.2.3 Voorwaarden

Er zijn een aantal vereisten verbonden aan de bedrijfsopvolgingsregeling van artikel 35b Sw 1956 die vanaf 1 januari 2010 geldt. De vereisten luiden als volgt:

- De bezitsvereiste
- De voortzettingsvereiste.

De bezitsvereiste houdt in dat de erfflater voorafgaand aan een vererving tenminste één jaar lang in het bezit moet zijn geweest van de onderneming en bij een schenking geldt een termijn van tenminste vijf jaar tot de schenking.¹⁵

Deze bezitstermijnen zijn opgenomen om frauduleuze handelingen te voorkomen.¹⁶

De voortzettingsvereiste houdt in dat de onderneming gedurende minimaal 5 jaar moet worden voortgezet. De voortzettingsperiode begint te lopen vanaf het moment van overlijden en bij een schenking geldt het moment van verkrijgen.¹⁷

3.2.4 Ondernemingsvermogen

Het is van belang dat wordt voldaan aan het begrip ondernemingsvermogen, anders mag de bedrijfsopvolgingsregeling niet toegepast worden op de onderneming. Een Besloten Vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (B.V.) wordt voor de wet vennootschapsbelasting (VPB) geacht met het gehele vermogen een onderneming te drijven, zodat altijd sprake is van ondernemingsvermogen.¹⁸ Bij de bedrijfsopvolgingsregeling (Sw 1956) is dit niet het geval, want hierbij wordt het begrip ondernemingsvermogen gezien als vermogen dat behoort bij een onderneming in materiële zin.¹⁹

Voor de aanwezigheid van een materiële onderneming dient er minimaal sprake te zijn van werkzaamheden die gericht zijn op het behalen van voordelen, welke voordelen het normaal vermogensbeheer te boven gaan.

In de wet Inkomstenbelasting wordt onder ondernemingsvermogen verstaan:

- Een onderneming als bedoeld in art. 3.2 Wet Inkomstenbelasting 2001, of een gedeelte ervan;
- Een gedeelte van een medegerechtigdheid als bedoeld in art. 3.3. , lid 1, onderdeel a Wet Inkomstenbelasting, of een gedeelte ervan;
- Een echt of fictief aanmerkelijk belang (art. 4.6, 4.9 jo. 4.11 Wet Inkomstenbelasting 2001), dus geen aanmerkelijk belang op grond van artikel 4.10 Wet Inkomstenbelasting 2001, in een lichaam, mits dit lichaam een onderneming drijft of een medegerechtigdheid houdt als hiervoor bedoeld en waarbij slechts als ondernemingsvermogen wordt aangemerkt de waarde van deze vermogensbestanddelen voor zover die waarde toerekenbaar is aan:
  1. Bedoelde onderneming of medegerechtigdheid, en
  2. Het beleggingsvermogen van dat lichaam tot maximaal 5 percent van de ingevolgde onder 1 toerekende waarde;

¹⁴ Kamerstuk II 2008-2009, 31930, nr. 11, p 14

¹⁵ Artikel 35d lid 1 Successiewet 1956

¹⁶ Hof Amsterdam 19 december 2008, V-N 2009/23.19

¹⁷ Artikel 35e lid 1 Successiewet 1956

¹⁸ Art. 2 lid 5 Wet vennootschapsbelasting (VPB) 1969)

¹⁹ HR 9 juli 2010, nr. 161, Notafax 2010, / BNP 28 februari 2015, Rb. Zeeland-West-Brabant 6 november, 2014, AWB 14/1012 (RBZWB:2014:7977)

- Een onroerende zaak die bij de erflater of schenker behoorden en waarop de terbeschikkingstellingregeling van art 3.92 Wet Inkomstenbelasting 2001 van toepassing is, mits deze dienstbaar is aan een onderneming als bedoeld hierboven, en de verkrijger tegelijkertijd vermogensbestanddelen als bedoeld hierboven, verkrijgt die op dat lichaam betrekking hebben.²⁰

Er worden veel rechtszaken aangespannen omdat men vaak vindt dat er wel sprake is van ondernemingsvermogen in plaats van beleggingsvermogen. In Nederland mag maar 5% van het ondernemingsvermogen bestaan uit beleggingsvermogen voor de BOR.

Een viertal recente uitspraken, ter verduidelijking:

1. de uitspraak van 28 februari 2015, waarin werd besloten dat het renoveren en onderhoudswerkzaamheden verrichten ten behoeve van het voorkomen van leegstand en het beperken van een debiteurenrisico normaal vermogensbeheer niet te boven gaat en dus sprake is van beleggingsvermogen.²¹
2. Daarentegen is in een andere uitspraak besloten dat het voeren van een administratie, het bepalen van huurprijzen voor de woningen, de garages en de bedrijfsruimten en het opstellen van huurovereenkomsten meer dan normaal vermogensbeheer betreft en dus wel sprake is van ondernemingsvermogen.²²
3. De uitspraak van 12 mei 2015, waarin X een participatie in een vastgoedconcern van zijn ouders geschonken krijgt. In tegenstelling tot de Rechtbank heeft het Hof geoordeeld dat op het volledige vermogen de bedrijfsopvolgingsregeling toegepast mag worden. Het Hof overweegt onder meer dat bij exploitatie van onroerende zaken geldt dat de in dat kader te verrichten of verrichte arbeid qua aard en omvang meer moet hebben omvat dan bij normaal vermogensbeheer te boven gaat.
Het Hof heeft tijdens deze procedure de volgende vragen gesteld aan zichzelf:
Is er sprake van het doel om een redement te behalen dat het bij normaal vermogensbeheer opkomende rendement te boven gaat ?
De vraag hierbij is of er alleen gekeken mag worden naar het direct rendement of ook het indirect rendement. (waardestijgingen van het pand)
De inspecteur oordeelt dat het indirect rendement niet meegerekend mag worden, want dit is niet redelijkerwijs te verwachten. Het Hof vindt van wel, want een ondernemer en een belegger houdt rekening hiermee.²³
4. De uitspraak van 13 mei 2015, waarin is besloten dat een indirect belang dat kleiner is dan 5% niet geldt als ondernemingsvermogen.
Het ging in deze zaak om een erfenis in aandelen. De erflater hield een indirect belang in een buitenlandse vennootschap (LTD) kleiner dan 5%.
De rechtbank oordeelt dat de bedrijfsopvolgingsregeling ook voor het vermogen van de LTD geldt, omdat de ondernemingsactiviteiten van de LTD in het verlengde liggen van de activiteiten van de BV. Volgens het Hof is er geen sprake van een aanmerkelijk belang op grond van artikel 4.3 wet IB 2001. Toch staat in artikel 35 c lid 5 letter b dat het onder voorwaarden wel mag, maar in dit geval was het belang al vanaf het begin indirect belang en niet door een latere oorzaak.²⁴

Het is dus niet makkelijk te beoordelen of er sprake is van ondernemingsvermogen.

Twee deskundigen hebben daarom onlangs onderzocht wat nou eigenlijk ´meer dan normaal vermogensbeheer´ inhoudt.

²⁰ Artikel 35C, lid 1, onderdeel a, b, c en d, Successiewet 1956

²¹ Rb. Zeeland-West-Brabant 6 november 2014, AWB 14/1012 FBN, 28 februari 2015, NTRS, 2015/01/22 (www.ntrs.nl)

²² Rb. Den Haag, 10 maart 2015, AWB-14_1201

²³ Hof Arnhem- Leeuwarden 12 mei 2015, nr. 13-01073, Notamail 20 mei 2015

²⁴ Hof Den Haag, 13 mei 2015, nr. BK-14-00573, Notamail, 22 mei 2015

Zo hebben Prof. dr. T.M. Berkhout, verbonden aan de Nyenrode Business Universiteit en het Belastingdienst/ Vastgoedkenniscentrum, en mevr. mr. dr. M.J. Hoogeveen, verbonden aan het Fiscaal Instituut van de Tilburg University en werkzaam bij de Belastingdienst, onderzoek gedaan.

Ze halen aan dat de CDA fractie in de tweede kamer dit ook wilde weten. Daarom hebben ze aan het kabinet gevraagd wat het ondernemersbegrip inhield ondersteund door voorbeelden. Hier werd niet op ingegaan want het was volgens het kabinet:

"voldoende uitgekristaliseert, het ligt aan de feitelijke situatie en er is al veel jurisprudentie over verschenen"

Voor de afbakening van de inkomstenbelasting bronnen 'winst uit onderneming' en 'resultaat uit overige werkzaamheden' is het criterium 'duurzaamheid van de activiteiten en van de organisatie' belangrijk.

Dit criterium vinden Berkhout en Hoogeveen minder relevant in discussies over vastgoedbeleggen en –ondernemen. Een vastgoedbelegger zal altijd de intentie hebben zijn objecten voor langere tijd te exploiteren en daar administratief-organisatorisch maatregelen voor treffen.

Berkhout meent dat het beheren van een omvangrijke vastgoedportefeuille, die rendementen boven het staatsleningsrendement genereert, nog niet 'ondernemen in vastgoed' impliceert.²⁵ Volgens beiden is er pas sprake van een vastgoedonderneming wanneer een duurzame organisatie gericht is op het creëren van meerwaarde boven het nettorendement dat wordt vekregen uit het enkele verhuren of beheren van vastgoed.²⁶

3.2.5 Waardering

Bij toepassing van de bedrijfsopvolgingsregeling die vanaf 2010 geldt is het van belang om te weten wat de waarde van de onderneming in zijn geheel is. Bij deze waarde wordt onderscheid gemaakt tussen de goingconcernwaarde en de liquidatiewaarde.²⁷

Ook in de agrarische sector zijn er waarderingsproblemen aangezien de waarde van de onderneming bestaat uit kostbare productiemiddelen (de grond) terwijl er niet veel winst gemaakt wordt.²⁸ Op de agrarische sector ga ik verder niet specifiek in.

De opvolgers die in aanmerking komen voor de bedrijfsopvolgingsregeling, krijgen (afhankelijk van de omvang van het ondernemingsvermogen) een vrijstelling van 83% tot 100%.

²⁵ NTFR, 2010-1225, p.4, T.M. Berkhout "Ondernemers en niet-ondernemen in vastgoed"

²⁶ WFR, 7078, 2 januari 2015

Hoogeveen, Mascha; Berkhout, T.M. - "Falsifieerbare normen en omstandighedencatalogus voor Vastgoedexploitanten"

²⁷ *Liquidatiewaarde*: de totale waarde van alle afzonderlijke gewaardeerde bedrijfsmiddelen. (Artikel 21 lid 13 Successiewet 1956)

Goingconcernwaarde: de waarde van het ondernemingsvermogen als geheel, inclusief de overdraagbare goodwill.

²⁸ HR, 13 februari 2004, eerste kamer, nr. C02/233:

In deze zaak ging het om een overleden vrouw die in gemeenschap van goederen was gehuwd.

De echtgenoot dreef een melkveehouderij en een van de zonen was het niet eens met de waarde waarvoor de onderneming werd gewaardeerd. Als de zoon de onderneming wil voortzetten dan dienen de onroerende goederen gewaardeerd te worden naar de agrarische gebruikswaarde voor de veehouderij.

Dit is de waarde waarbij het voortzetten van de onderneming nog net haalbaar is.

Hof Arnhem-Leeuwarden, 29 april 2015, nr. 14/00033:

In deze zaak ging het ook over de waarde waarvoor de onderneming gewaardeerd werd. Er werd vanuit gegaan dat de overnamesom en de liquidatiewaarde samen werden gezien als ondernemingsvermogen van de huwelijksgemeenschap. X was het niet eens met deze waarde en stelde dat de overnamewaarde moest worden genomen. Het Hof zei dat gekeken moest worden naar de akte. Het Hof oordeelde dat de onderneming toch tegen de liquidatiewaarde gerekend moet worden o.g.v. artikel 21 lid 13 Sw 1956.

3.3 Voordelen van de bedrijfsopvolgingsregeling

In 2015 geldt een 100% vrijstelling over de eerste € 1.055.022 en een vrijstelling van 83% over het meerdere. In de invorderingswet is een betalingsfaciliteit opgenomen voor de belasting die verschuldigd is over de resterende 17%. Deze houdt in dat voor 10 jaar uitstel van betaling wordt verleend.²⁹

Door de invoering van de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland komen minder ondernemingen in liquiditeitsproblemen omdat er geen of weinig heffing van schenk- dan wel erf- belasting plaatsvindt. Dit zorgt voor continuïteit, want wanneer er namelijk onvoldoende liquide middelen in de onderneming aanwezig zijn, zouden de belastingen betaald moeten worden uit de cash flow.³⁰

Hierdoor zorgt de regeling ook voor meer werkgelegenheid, omdat meer ondernemingen in stand blijven.

Ter illustratie is de regeling toegepast op de casus:

Voor de familie Hendriks is voor toepassing van de regeling een liquidatiewaarde ter waarde van € 1.885.000, - over waarop de vrijstelling van toepassing is.

Na toepassing van de vrijstelling die weergegeven is in een berekening in deze Bachelor scriptie is er nog een bedrag verschuldigd door Chris van € 79.999, -

Op verzoek kan hiervoor rente dragend uitstel van betaling worden verleend gedurende 10 jaar.

Indien de bedrijfsopvolgingsregeling niet toegepast wordt, zou er nog een bedrag verschuldigd zijn door Chris van € 365.036, -³¹

De gehele berekening van de bedrijfsopvolging voor de Familie Hendriks is weergegeven in Bijlage 1 van de 'Bachelor scriptie afstudeerstage' die voor u ligt.

3.4 Nadelen van de bedrijfsopvolgingsregeling

Zoals hierboven genoemd zijn er veel uitspraken geweest over de bedrijfsopvolgingsregeling. Er wordt beweerd dat de bedrijfsopvolgingsregeling in strijd is met het gelijkheidsbeginsel, omdat onderscheid wordt gemaakt tussen ondernemers en particulieren.

Particulieren hebben hele lage vrijstellingen en zijn veel meer belasting verschuldigd over het verkregen vermogen. Verschillende rechtbanken in Nederland hebben geoordeeld dat er desondanks geen sprake is van discriminatie, echter is dit niet bij elke rechtbank de conclusie geweest.

Uiteindelijk heeft de Hoge Raad besloten dat de bedrijfsopvolgingsregeling in artikel 35b Sw 1956 niet aangepast dient te worden. De regeling kent geen discriminatoir karakter en is niet in strijd is met het gelijkheidsbeginsel.³²

De Hoge Raad is de hoogste rechtsprekende instantie in Nederland, er zou dus geconcludeerd kunnen worden dat de discussie ten einde is, maar toch blijft de discussie rondom de regeling in stand aangezien internationale rechtsprekende instanties uiteindelijk oordelen over schending van de gelijkheid.

Tot op heden vinden tegenstanders dat de uitspraak van de Hoge Raad niet voldoende is om de regeling te laten zijn zoals hij nu is.

²⁹ Artikel 25 lid 13 Invorderingswet 1990.

³⁰ Kamerstuk II, 2008-2009, 31930, nr. 3,
Kamerstuk II 1983-1984, 18 226, nr. 21, p. 1.

³¹ Zie voetnoot 8.

³² Zie voetnoot 4.

De bedrijfsopvolgingsregeling zou aangepast moeten worden en ze willen dat de Hoge Raad alsnog beslist dat er sprake is van strijdigheid met het gelijkheidsbeginsel.

Zo vond Hoogleraar notarieel recht, de heer J.P.M. Stubbé (partner bij FBN Juristen³³) het jammer dat de Hoge Raad niet de kans heeft genomen om te concluderen dat de regeling discriminatoir is.

"Dhr. Stubbé vraagt zich af wanneer het dan wel echt te veel wordt en de grens wel wordt overschreden".

Ook Mr. Dr. Arnaud Booiij, partner bij Spigt Litigators (advocatenkantoor), vindt de conclusie van de Hoge Raad jammer.³⁴

Beide heren voerden drie van de vijf proefprocedures over de bedrijfsopvolgingsregeling en ze vinden dat de Hoge Raad misschien wel iets eerder had kunnen laten blijken dat dit de conclusie ging worden.

*"Alhoewel de Hoge Raad hier zeker niet toe verplicht is, voelt het als een gemiste kans. Er is een open eind en dat geeft toch een enigszins onbevredigd gevoel."*³⁵

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is de bedrijfsopvolgingsregeling inhoudelijk besproken en de geschiedenis van de regeling is ook aan bod gekomen.

Om de regeling te kunnen toepassen dient er eerst beoordeeld te worden of er sprake is van ondernemingsvermogen en er dient te zijn voldaan aan de bezitsvereiste en de voortzettingsvereiste. De voor- en nadelen zijn besproken in dit hoofdstuk en hieruit is gebleken dat er veel discussie is over de regeling.

Om een duidelijker beeld te krijgen waaruit de discussiepunten rondom de regeling ontstaan, worden in de volgende hoofdstukken deze discussies uitgebreider besproken.

Hierbij komen ook de argumenten en visies van de rechters aan bod.

Om antwoord te kunnen geven op de probleemstelling zal ook de Duitse bedrijfsopvolgingsregeling aan bod komen en hierop zullen ook de visies van de Duitse en Nederlandse rechters en hoogleraren benoemd worden.

---

³³ Fiscale berichten voor het Notariaat

³⁴ "Bedrijfsopvolgingsfaciliteit nog niet in rustig vaarwater", 23 november 2013, <http://taxlive.nl/---/bedrijfsopvolgingsfaciliteit---nog---niet---in---rustig---vaarwater>.

³⁵ Zie voetnoot 33

4. Gelijkheidsbeginsel

4.1 Inleiding

Voor dit onderzoek is het van belang om de procedure en aanpak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) naar voor te laten komen en te vergelijken met de uitspraken en visies die in Duitsland en Nederland zijn benoemd.

In dit hoofdstuk zullen daarom enkele visies en uitspraken met betrekking tot de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland behandeld worden. De onderbouwingen en argumenten in enkele recente uitspraken zullen aan bod komen en de aanpak van het Europees Hof in rechtzaken zal besproken worden.

De familie Hendriks zal zo een beter beeld krijgen van de gehele situatie rondom de regeling. Aan het einde van dit hoofdstuk wordt er een conclusie getrokken.

4.2 Gelijkheidsbeginsel

Het gelijkheidsbeginsel houdt in dat gelijke gevallen, gelijk dienen te worden behandeld.³⁶

Indien een burger vindt dat het gelijkheidsbeginsel is geschonden door de overheid dan kan er (in Europa) een klacht worden ingediend bij het EHRM.

Om het gelijkheidsbeginsel te toetsen wordt door de Nederlandse rechters geen gebruik gemaakt van de grondwet, want de rechter treedt niet in de beoordeling van de grondwettigheid van wetten, maar toetsing aan verdragen is wel mogelijk.³⁷

De artikelen 26 en 14 van het Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR) en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) worden in de rechtspraak gebruikt om het gelijkheidsbeginsel te toetsen.

Artikel 14 EVRM houdt in dat er een gebod op gelijke behandeling bestaat en een verbod op discriminatie terwijl artikel 26 IVBPR bepaalt dat iedereen voor de wet gelijk is en iedereen recht heeft op gelijke bescherming in de wet.

De bedrijfsopvolgingsregeling kan dus door Nederlandse rechters aan de verdragsartikelen getoetst worden of er sprake is van strijdigheid met het gelijkheidsbeginsel.

4.2.1 Bedrijfsopvolgingsregeling en een discriminatoir karakter: Rb. Breda en eerdere visies van Prof.mr. I.F.J.A. van Vijfeijken

Van Vijfeijken heeft voorafgaand aan de rechtspraak van Rechtbank Breda op 13 juli 2012 uitspraak gedaan over de bedrijfsopvolgingsregeling.

Van vijfeijken ziet geen verschil in ondernemingsvermogen en particuliervermogen, want beide worden verkregen krachtens erfrecht of schenking.

"Uit de parlementaire geschiedenis blijkt nergens dat liquiditeitsproblemen ontstaan door de heffing van erf- dan wel schenkbelasting. Deze stelling komt vaak voor, maar er is geen onderzoek naar gedaan."³⁸

Er wordt alleen aangegeven dat er 'signalen van de praktijk' zijn. Er worden echter geen specifieke voorbeelden genoemd."

³⁶ Geschriften van Aristoteles

³⁷ Artikel 120 grondwet

³⁸ I.J.F.A. van Vijfeijken, Wetsvoorstel 31930: gebrek aan visie, WFR 2009/1231 (www.rijksoverheid.nl).

Van Vijfeijken benadrukt dan ook dat naar haar mening:

*"sprake is van schending van het gelijkheidsbeginsel omdat gelijke gevallen ongelijk worden behandeld en de aangedragen rechtvaardigingsgrond op geen enkele wijze is onderbouwd. Deze constatering brengt mee dat er evenmin sprake kan zijn proportionaliteit tussen middel en doel."*³⁹

Na de uitspraken van Van Vijfeijken over de bedrijfsopvolgingsregeling in 2011 is een erfgenaam naar de rechter gestapt. In deze zaak ging het naast ondernemingsvermogen, ook om verpachte landbouwgrond, een boerderij en een aantal machines. Hij was het er niet mee eens dat de bedrijfsopvolgingsregeling alléén op het ondernemingsvermogen van toepassing was. De belastingplichtige heeft zich daarom beroept op artikel 14 EVRM en artikel 26 IVBPR.

In deze procedure heeft Rechtbank Breda inderdaad geconcludeerd dat er sprake is van discriminatie.

De rechters hebben de bedrijfsopvolgingsregeling van de aan 2011 voorafgaande jaren meegenomen in de beoordeling van deze zaak. Volgens hen is de regeling van die jaren redelijk.

De toetsing van de in 2010 en daarna geldende regeling aan het gelijkheidsbeginsel wordt in de uitspraak uitgevoerd aan de hand van de volgende vragen.

Dat zijn:

- Is er sprake van gelijke gevallen die verschillend behandeld worden?
- Zijn er rechtvaardigingsgronden voor de verschillende behandeling?
- Staat het verschil in behandeling in redelijke verhouding tot het gerechtvaardigde doel?

De rechtbank heeft de eerste vraag als volgt beantwoord:

*"In artikel 1, aanhef, ten eerste, van de Sw is bepaald dat recht van successie wordt geheven over al wat krachtens erfrecht wordt verkregen. Uit de parlementaire geschiedenis van de wet als zodanig blijkt niet dat de wetgever met deze bepaling een ander doel voor ogen had dan het belasten van al hetgeen krachtens erfrecht is verkregen. De Successiewet kende van meet af aan wel vrijstellingen maar die zijn en waren gelieerd aan de verwantschap tussen erflater (of schenker) en verkrijger en hielden geen verband met de aard van het verkregene (artikel 32 en 33 van de Sw). Dit betekent dat het uitgangspunt van de Successiewet is dat in beginsel de aard en hoedanigheid van hetgeen is verkregen voor de heffing van het recht van successie niet relevant is. De verkrijgingen krachtens erfrecht van ondernemingsvermogen en van andere vermogensvormen zijn voor de heffing van successierecht dan ook in beginsel aan te merken als gelijke gevallen. In beide gevallen is immers sprake van een verkrijging krachtens erfrecht ingevolge artikel 1 van de Sw."*⁴⁰

De rechtbank is van mening dat de wetgever met de verruiming van de regeling in 2005 al de grenzen heeft overschreden. Er is geen onderbouwing geweest door de staatsecretaris dat de tot 75% beperkte vrijstelling liquiditeitsproblemen veroorzaakte voor bedrijven.

Voor de hierdoor ontstane ongelijke behandeling van gelijke gevallen bestaat geen rechtvaardiging zodat sprake is van discriminatie als bedoeld in artikel 26 IVBPR en artikel 14 EVRM. De vrijstelling dient volgens Rechtbank Breda daarom ook toegepast te worden bij particulier vermogen en niet alleen bij ondernemingsvermogen.

Rechtbank Breda zegt dat:

- a. *Nooit is gespecificeerd in hoeverre dergelijke problemen zich ook feitelijk voordoen en*
- b. *Bij toepassing van de faciliteit geen rekening wordt gehouden met bij dezelfde vererving of schenking verkregen liquiditeiten of gemakkelijke liquide te maken zaken waarmee het over het verkregen ondernemingsvermogen verschuldigde recht zou kunnen worden betaald.*

³⁹ Van Vijfeijken, I. J. F. A. (2011). "De bedrijfsopvolgingsfaciliteiten in het licht van het gelijkheidsbeginsel." In J. L.M. Gribnau (Ed.), *Princiepelijk belastingrecht: Liber Amicorum Richard Happé*. (pp. 235-247). Nijmegen: Wolf, Legal Publishers (WLP).

⁴⁰ Zie voetnoot 41

Van Vijfeijken, naast rechter en hoogleraar ook lid van de Partij van de Arbeid, heeft samen met o.a. mr. A.F.M.Q. Beukers-van Dooren deze uitspraak in Breda gewezen.⁴¹

De Belastingdienst heeft Hoger beroep ingesteld tegen de uitspraak van Rechtbank Breda. De staatssecretaris van Financiën heeft daarom op 23 oktober besloten dat alle bezwaarschriften die uitsluitend gericht zijn op toepassing van de bedrijfsopvolgingsregeling op niet-ondernemingsvermogen, worden aangemerkt als massaal bezwaar.

Na publicatie over de uitspraak van Rechtbank Breda zijn er ook vragen gesteld door het lid van TK Omtzigt (CDA) aan de staatssecretaris van Financiën. De staatssecretaris heeft geantwoord dat hij pas budgettaire problemen verwacht als ook de Hoge Raad zou oordelen dat de huidige regeling discriminatoir is. Ook liet hij toen weten dat hij niet voornemens was de bedrijfsopvolgingsregeling aan te passen.⁴²

4.2.2 Bedrijfsopvolgingsregeling niet discriminatoir: diverse rechterlijke instanties en Hoge Raad

In tegenstelling tot de uitspraak van rechtbank Breda, heeft Rechtbank Arnhem en Rechtbank Haarlem een paar maanden later geoordeeld dat er geen sprake is van discriminatie.

Deze rechters waren van mening dat ondernemingsvermogen en particuliere vermogen verschillende risico's met zich mee brengen. Er zou bovendien gekeken moeten worden naar de reden van de invoering en het daarbij gemaakte onderscheid. Uit de wetgeschiedenis blijkt dat de regeling het doel heeft om de liquiditeitsproblemen van ondernemingen tegen te gaan. Bij ondernemingsvermogen is het risico dat door het betalen van erf- en schenkbelasting het drijven van de onderneming in gevaar komt. Dit gevaar speelt niet bij particuliere vermogen.⁴³

Rechtbank Haarlem oordeelde dat bij de volgende zaak: waarin erflater in gemeenschap van goederen gehuwd was en voor de helft eigenaar was van pand A en het volledige eigendom van de panden B en C had, de erfgenamen de verkeerde waarde op hadden gegeven in de aangifte successie. (De panden bestonden ook gedeeltelijk uit bedrijfsruimte) De eisers en erfgenamen hebben de aangegeven verdedigde waarde niet aannemelijk gemaakt. De bedrijfsopvolgingsregeling geldt alleen voor ondernemingsvermogen en is niet in strijd met het gelijkheidsbeginsel, zo oordeelt Rechtbank Haarlem. Ondernemingsvermogen en niet-ondernemingsvermogen zijn geen gelijke gevallen.⁴⁴

In een recente uitspraak van Gerechtshof Amsterdam ging het om de volgende zaak: De belanghebbende had box 3-vermogen krachtens erfrecht verkregen en hierop was de BOR niet van toepassing. Belanghebbende betoogt dat het in strijd is met het gelijkheidsbeginsel indien niet per onderneming bekeken wordt of er sprake is van liquiditeitsproblemen. Gerechtshof Amsterdam heeft geconcludeerd dat er geen sprake is van een discriminatoir karakter, omdat de regeling alleen van toepassing is op ondernemingsvermogen.⁴⁵

⁴¹ Rb. Breda, 13 juli 2012, nr. 11/5509 LJN BX3386, NDFR

⁴² FBN, september 2012, bladzijde 3

⁴³ Rb. Arnhem, 1 november 2013, nr.12/1375, LJNBY2093, NDFR

⁴⁴ Rb. Haarlem, 14 december 2012, nr. 12/222

⁴⁵ GH, Amsterdam 21 januari 2015, 13/00687

Zoals aangegeven is tegen de uitspraak van Rechtbank Breda op 13 juli 2012 cassatie aangetekend en daarom moest het Gerechtshof s'-Hertogenbosch en vervolgens de Hoge Raad oordelen.

Het Gerechtshof haalt in haar arrest op 18 april 2013 aan dat een belanghebbende die geen ondernemingsvermogen van een erflater heeft verkregen, gelijk is aan het geval waarin een erfgenaam wel ondernemingsvermogen van een erflater verkrijgt. Alsdan dient beoordeeld te worden of er een redelijke rechtvaardiging bestaat die gevallen anders doen behandelen. Het hof vindt dat de continuïteit van 'echt' ondernemingsvermogen anders is dan bij gewoon ondernemingsvermogen, want het belang voor het behoud van werkgelegenheid en economische diversiteit is alleen bij 'echt' ondernemingsvermogen.

Zo zegt het Hof het volgende:

*"Uit de wetsgeschiedenis valt op te maken, dat, vanaf 2005, maar in ieder geval met ingang van 2007, het in alle gevallen waarborgen van de continuïteit van een ('echte') onderneming van erflater voorop is komen te staan, ook in die gevallen waarin het betalen van recht van successie niet stuit op betalingsproblemen."*⁴⁶

De uitspraak van de Rechtbank moet worden vernietigd.

De Hoge Raad haalt in haar arrest op 22 november 2013 aan dat uit de Europese rechtspraak volgt dat er alleen sprake is van discriminatie indien:

- a. Het gemaakte onderscheid geen gerechtvaardigde doelstelling heeft of
- b. Er geen redelijke verhouding bestaat tussen de regeling en het daarmee beoogde gerechtvaardigde doel.

Volgens de Hoge Raad is de wetsgeschiedenis voldoende gerechtvaardigd om onderscheid te maken. Volgens de Hoge Raad is de wetgever binnen haar beoordelingsvrijheid gebleven en daarom is er geen sprake van een discriminerende werking.

De Hoge Raad heeft daarom op 22 november 2013 geoordeeld dat bij de heffing van schenk- en erfbelasting verkrijgingen van vermogensbestanddelen als gelijke gevallen zijn aangemerkt, ongeacht of deze vermogensbestanddelen al dan niet als ondernemingsvermogen zijn aan te merken.

De Hoge Raad haalt ook in haar arrest aan dat het argument van Rechtbank Breda (het niet nodig zijn van de bedrijfsopvolgingsregeling indien er geen liquide problemen binnen de onderneming zijn) wel gerechtvaardigd is.

"Er zijn aanwijzingen dat in een aanzienlijk deel van de gevallen waarin de faciliteit van toepassing is, geen sprake is van liquiditeitsproblemen. (...). Dat de faciliteit een bijdrage levert aan de oplossing van de bedoelde liquiditeitsproblemen, in de gevallen waarin zij zich voordoen, en daarmee de beoogde voortzetting van ondernemingsactiviteiten bevordert, kan niet worden ontkent. De faciliteit is bovendien niet uitsluitend daarvoor bedoeld, maar heeft mede tot doel het ondernemerschap meer in het algemeen te stimuleren."

Ook geeft de Hoge Raad aan dat het argument dat het vrijstellingspercentage niet steunt op een gedegen onderzoek naar de noodzaak niet ontbreekt. In de wetsgeschiedenis is enkele malen verwezen naar rapporten, waarin op verhoging van de vrijstellingspercentages werd aangedrongen omdat de bestaande regeling niet als toereikend werd ervaren. Deze rapporten zijn gesignaleerde knelpunten om het ondernemerschap in het algemeen te bevorderen.

⁴⁶ Gerechtshof s'-Hertogenbosch, 18 april 2013, 12/00496, V-N 2013/19.25

De discussie is echter nog niet ten einde, terwijl dit wel de verwachting was na de uitspraak van de hoogste rechter in Nederland.

De burgers van Nederland vinden namelijk dat iedereen gebruik mag maken van de bedrijfsopvolgingsregeling op grond van artikel 1 grondwet, welke luidt:

*"Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan."*⁴⁷

4.2.3 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

Ook het EHRM heeft uitspraak gedaan over de bedrijfsopvolgingsregeling. Er is een procedure aangespannen bij het EHRM door een weduwe en haar zoon. De weduwe was geen erfbelasting verschuldigd, maar de zoon wel. Hij had een schenking van zijn moeder ontvangen, waarover hij schenkbelasting verschuldigd was.

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft een eigen toetsingsinstantie. Het EHRM toetst of iets in strijd is met het gelijkheidsbeginsel.

Het EHRM beoordeelt of:

1. Er sprake is van discriminatie?
2. Er sprake is van gelijke gevallen?
3. Er een objectieve en redelijke rechtvaardiging is voor afwijkingen van het gelijkheidsbeginsel?
4. De opgestelde regeling proportioneel is?

De Hoge Raad heeft in de uitspraak van 22 november 2014, een uitspraak van het EHRM van 1999 aangehaald. (de uitspraak van Della Ciaja)⁴⁸

In deze uitspraak is weergegeven hoe het EHRM de eerste vraag beantwoordt om het belang te behartigen:

"A difference in the treatment of persons in relevantly similar situations"

(De omstandigheden die tijdens de bedrijfsopvolging spelen zijn van belang om deze vraag te beantwoorden)

Het EHRM spreekt ook over 'a wide margin of appreciation':

"For the purpose of Article 14 a difference of treatment is discriminatory if it "has no objective and reasonable justification", that is if it does not pursue a "legitimate aim" or if there is not a "reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised". Moreover in the field of taxation the Contracting States enjoy a wide margin of appreciation in assessing whether and to what extent differences in otherwise similar situations justify a different treatment (...). In particular, it is not sufficient for the applicants to complain merely that they have been taxed more than others, but they must show that the tax in question operates to distinguish between similar taxpayers on discriminatory grounds. (...)".⁴⁹

In de andere aangehaalde uitspraak van de Hoge Raad op 22 november 2014, in de uitspraak van het EHRM in 2006 (de zaak Burden & Burden), is gezegd dat ongelijkheden onvermijdelijk zijn:

⁴⁷ "EHRM: Bor niet proportioneel", 26 juni 2014,

<http://www.bedrijfsopvolging.nl/ehrm-bor-niet-disproportioneel/>

⁴⁸ EHRM, 22 juni 1999, nr. 46757/99 (Della Ciaja), BNB 2002/398).

⁴⁹ EHRM 27 mei 2014, nr. 18485/14

"Any system of taxation, to be workable, has to use broad categorisations to distinguish between different groups of tax payers (...). The implementation of any such scheme must, inevitably, create marginal situations and individual cases of apparent hardship or injustice, and it is primarily for the State to decide how best to strike the balance between raising revenue and pursuing social objectives".⁵⁰

Het EHRM heeft dus tijdens de uitspraak over de bedrijfsopvolgingsregeling bekeken of er een rechtvaardigingsgrond was door de vier vragen te toetsen.

Het EHRM heeft geconcludeerd dat de bedrijfsopvolgingsregeling een gerechtvaardigd doel heeft. Het Hof baseert dit uit de jurisprudentie van de Hoge Raad op 22 november 2013 waarin is geconcludeerd dat de BOR een goed doel nastreeft. (het stimuleren van ondernemerschap en de continuïteit van de onderneming).

Ook heeft het EHRM getoetst of de bedrijfsopvolgingsregeling disproportioneel is en ze hebben geconcludeerd dat het terecht is dat er onderscheid wordt gemaakt tussen de twee soorten vermogens, want de problemen die zich bij het ondernemingsvermogen voordoen, worden niet bij het beleggingsvermogen geconstateerd. Er is daarom geconcludeerd dat de bedrijfsopvolgingsregeling in de Successiewet niet disproportioneel is.⁵¹

4.3 Commentaar strijdigheid gelijkheidsbeginsel

Er zijn veel mensen en instanties die commentaar gegeven hebben op de uitspraak van de Hoge Raad van 22 november 2014. Zo is Dhr. Hans Stubbé, partner bij FBN juristen:

*"Ontevreden met de uitspraak van de Hoge Raad. Hij vraagt zich dan ook af wanneer de grens dan daadwerkelijk wel is overschreden, want er is nu al sprake van een 100% vrijstelling over een groot bedrag."*⁵²

Ook Hoogleraar Richard Happé vindt het jammer dat de Hoge Raad tot deze conclusie is gekomen.

*"de Hoge Raad (vat) de 'wide margin of appreciation' zo ruim op (...) dat hij te weinig aan een eigen beoordeling van het al dan niet discriminatoire karakter van wettelijke regelingen toekomt. Het gevolg daarvan is dat het voor de rechter fundamentele motiveringsbeginsel onder druk komt te staan."*⁵³

Advocaat Generaal Ijzerman vond de oude regeling goed functioneren, want er waren destijds ook geen problemen. Ijzerman concludeert dat het gedeelte boven de vrijstelling van 75% van het ondernemingsvermogen wel strijdig is met het gelijkheidsbeginsel. Hij erkent dat de wetgever in dit kader een 'wide margin of appreciation' toekomt en dat een vrijstelling van 75% nog niet 'manifestly without reasonable foundation is', maar de latere verhoging naar 80% of zelfs 100% wel.⁵⁴

Verrassend is dat Eric Derk Wiebes, staatssecretaris van Financiën in het Kabinet-Rutte II, voornemens is de regeling aan te passen, waardoor erfgenamen dan wel begiftigde van familiebedrijven zwaarder worden belast. De staatssecretaris wil de bestaande vrijstelling vervangen door bijvoorbeeld een lagere vrijstelling of een grotere betalingsregeling.⁵⁵

⁵⁰ EHRM 12 december 2006, nr. 13378-05 (Burden en Burden), V-N 2007-54.5

⁵¹ Zie voetnoot 49

⁵² Zie voetnoot 34

⁵³ HR, 14 november 2008, BNB 2010-3 (Verwijzing voetnoot 37)

⁵⁴ www.bedrijfsopvolgingsregeling.nl/conclusie, AG Ijzerman 30 september 2013 en Conclusie A-G Ijzerman, 30 september 2013, nr. 13/02453, ECLI: NL: PHR:2013:863 bij uitspraak HR22 november 2013.

⁵⁵ <http://www.lto.nl/media/default.aspx/emma/org/10845224/kabinet+brenge+positie+familiebedrijven+in+gevaar+met+zwaardere+lasten.pdf>

MKB- Nederland, de grootste ondernemersorganisatie in Nederland, en LTO-Nederland, een ondernemers en werkgeversorganisatie, vinden het verrassend dat Wiebes deze uitspraken doet. Het brengt de economie van Nederland volgens hen in gevaar, want er zal minder werkgelegenheid in Nederland zijn. Ze benadrukken ook in hun commentaar dat de belastingdruk in Nederland voor wat betreft vererving van familiebedrijven nu al het hoogste is in het land.⁵⁶

Na een uitspraak van het Bundesverfassungsgericht in Duitsland (de uitspraak wordt in hoofdstuk 5 uitgebreider besproken) vindt mr. T.C. Hoogwout (verbonden aan het Fiscaal Economische Instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam) dat de Hoge Raad in Nederland ruimhartiger had moeten denken:

"Indien de regeling in de Successiewet 1956 net zo ruimhartig zou zijn als de Duitse regeling is het maar de vraag of het oordeel van de Hoge Raad identiek zou hebben geluid zoals destijds. Het probleem bij het gelijkheidsbeginsel is het onderscheid tussen gelijke en ongelijke gevallen. Dat geldt ook voor de wetgeving en de rechtspraak uit verschillende landen!"⁵⁷

4.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is aangegeven dat de discussie over de bedrijfsopvolgingsregeling nog niet ten einde is na de uitspraak van de Hoge Raad.

De visies en argumenten van rechters, hoogleraren en andere deskundigen zijn aan bod gekomen, zodat de lezer een beeld kan vormen over de voor- en nadelen van de regeling.

Om een totaal beeld te krijgen van de bedrijfsopvolgingsregeling en een eigen Europees-Rechterlijke visie te creëren is het van belang dat de uitspraken van het Bundesverfassungsgericht en het Bundesfinanzhof aan bod komen.

Chris zal moeten afwachten hoe de regeling in de komende jaren aangepast wordt en hij zal de jurisprudentie in de gaten moeten houden. Hij kan zich nu enkel richten op de regeling die nu luidt.

---

⁵⁶ Zie voetnoot 55

⁵⁷ FTV 2015-02, 27 februari 2015

5. Bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland

5.1 Inleiding

Het is van belang om de bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland aan bod te laten komen. Het Bundesfinanzhof heeft de Duitse bedrijfsopvolgingsregeling namelijk wel in strijd bevonden met het EVRM.

Het is van belang om een overzicht te krijgen wat de verschillen en overeenkomsten van de regeling zijn om uiteindelijk een eigen visie te kunnen vormen.

In dit hoofdstuk zal daarom de bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland aan bod komen, waaronder de rechtspraken en meningen met betrekking tot de regeling.

Het hoofdstuk zal afgesloten worden met een conclusie.

5.2 Hoofdpijnen

Sinds 2009 is de nieuwe Duitse bedrijfsopvolgingsregeling opgenomen in de Duitse Erbschaft- und schenkungsteuergesetz (ErbStG). De regeling heeft als doel het behoud van werkgelegenheid.

In Duitsland is het ondernemingsvermogen verdeeld in drie vermogens die als volgt luiden:

- Land- und forstwirtschaftliches Vermögen
- ländisches Betriebsvermögen
- Anteile an Kapitalgesellschaften

Het *land- und forstwirtschaftliches Vermögen* hoeft niet alleen in Duitsland gelegen te zijn, het kan ook in een lidstaat van de Europese Unie of in een staat behorend tot de Europees Economische Ruimte (EER) aanwezig zijn.

Het *ländisches Betriebsvermögen*, is enkel het ondernemingsvermogen dat in Duitsland is gelegen. De *Kapitalgesellschaften* (de aandelen in kapitaalvennootschappen) dienen gevestigd te zijn in Duitsland, een lidstaat van de Europese Unie of in een staat die deel uitmaakt van de EER. De erflater of schenker moet overigens een direct belang van ten minste 25% in die vennootschap hebben gehouden tot het moment van de vermogensoverdracht.⁵⁸

De regeling kan ook van toepassing zijn op beleggingsvermogen indien dit vermogen niet meer dan 50% van de totale verkrijging uitmaakt en het meer dan twee jaren deel uitmaakt van de onderneming.⁵⁹

De Duitse regeling kent ook het voortzettingsvereiste. In Duitsland moet de onderneming voortgezet worden en wel gedurende vijf jaar om aan de regeling te voldoen. In Duitsland wordt er echter rekening meegehouden dat sommige ondernemers de onderneming minder dan vijf jaar willen voortzetten. De regeling wordt tijdsevenredig toegepast.

In Duitsland wordt op verzoek aan de erfgenamen of begiftigde een voorwaardelijke vrijstelling gegeven van 85% van de waarde van het ondernemingsvermogen. Over de resterende 15% is wel belasting verschuldigd, tenzij de continuïteit van de onderneming daardoor gevaar loopt. In beginsel dient er dus over de resterende 15% direct te worden afgerekend.

Op grond van artikel § 13a lid 2 Erbschaftsteuergesetz wordt dit gedeelte ook vrijgesteld indien de waarde van dit vermogen meer dan €150.000,- vormt, het zogenoemde *Abzugsbetrag*. De helft wordt hiervan weer in mindering gebracht op de vrijstelling.

⁵⁸ § 13b Abs. (1, 2, 3) ErbStG.

⁵⁹ FTV 2015/02, 27 februari 2015

Als er hierna nog belasting verschuldigd is, dan kan voor dit bedrag uitstel van betaling gedurende 10 jaren worden gevraagd.⁶⁰

Indien men voldoende liquide middelen heeft kan geen gebruik worden gemaakt van de betalingsregeling.

5.3 Voordelen van de bedrijfsopvolgingsregeling

De bedrijfsopvolgingsregeling zorgt volgens voorstanders voor meer werkgelegenheid in Duitsland, want zonder regeling kan een onderneming in liquiditeitsproblemen komen. Daarnaast zouden ondernemers het ook aantrekkelijker vinden om een bedrijf te beginnen en dit heeft ook voor Duitse overheidsfinanciën voordelen, want er zal meer werkgelegenheid in Duitsland zijn.

5.4 Nadelen van de bedrijfsopvolgingsregeling

In Duitsland heeft de wetgever enkel de ruimte om extra vrijstellingen toe te kennen aan midden- en kleinbedrijven (MKB). Tijdens de invoering is namelijk besloten dat het onevenredig is om in het kader van de bedrijfscontinuïteit de vrijstellingen ook te geven aan grote ondernemingen.

In Duitsland bestaan er (mede daarom) ook twijfels omtrent het gelijkheidsbeginsel, omdat ze onderscheid maken tussen MKB en groot bedrijf. De verkrijging van ondernemingsvermogen wordt voor een groot gedeelte vrijgesteld, terwijl de vrijstelling niet voor andere vermogensbestanddelen geldt.

Ook in Duitsland is er veel discussie rondom de bedrijfsopvolgingsregeling en is er jurisprudentie verschenen na de invoering van de regeling. Het Bundesfinanzhof heeft in 2012 geoordeeld dat de Duitse bedrijfsopvolgingsregeling in strijd is met het gelijkheidsbeginsel.

In die casus ging het over een erfgenaam die recht had op 25% van de nalatenschap. Het betrof geen ondernemingsvermogen en daarom had de erfgenaam geen recht op de bedrijfsopvolgingsregeling. De erfgenaam vond dit onterecht en beriep zich op strijdigheid met het gelijkheidsbeginsel.⁶¹

5.5 Argumenten Bundesfinanzhof

Het Bundesfinanzhof vindt dat er geen bevoordeling mag zijn van een groep mensen, want:

"Belastingplichtigen welke de faciliteit niet kunnen gebruiken worden geschonden in hun recht op een uniforme, passende en consistente belastingheffing. Het gelijkheidsbeginsel houdt in dat gelijke gevallen gelijk en wezenlijk ongelijke gevallen ongelijk behandeld moeten worden. "

Er is geen sprake van schending van het gelijkheidsbeginsel indien er sprake is van een redelijke rechtsgrond, want iedereen dient naar zijn draagkracht bij te dragen aan de maatschappij.

Het Bundesfinanzhof geeft aan dat:

- Erbschaftsteuer er is om mensen te belasten voor het geen ze verkrijgen. Er wordt door de bedrijfsopvolgingsregeling uitzondering gemaakt op deze regel.

⁶⁰ § 28 ErbStg 2009

⁶¹ BFH-Beschluss van 27 september 2012, II R 9/11.

Bij de invoering van dit wetsartikel heeft de wetgever rekening hiermee gehouden en toen is geconcludeerd dat de regeling een goed doel nastreeft en daarom de uitzondering gemaakt mag worden.

Volgens het Bundesfinanzhof is er geen rekening gehouden met erfgenamen die wel voldoende liquide middelen in de onderneming hebben.

Deze kunnen namelijk wel direct de belasting betalen of op verzoek uitstel van betaling krijgen. Bovendien blijkt uit de parlementaire geschiedenis niet dat er onderzoek gedaan is naar ondernemingen die in problemen zijn gekomen door heffing van erfschaftsteuer.

- Een andere rechtvaardigingsgrond die bij de invoering aangehaald is: Het behoud van arbeidsplaatsen binnen de onderneming.

Volgens het Bundesfinanzhof is er geen bewijs dat er banen worden behouden noch is bewezen dat de regeling voor lagere lasten voor het bedrijf zorgt.

Het Bundesfinanzhof legt de wetgever dan ook de verplichting op om de regeling op een passende wijze te herzien, omdat er geen rechtvaardigingsgrond is voor de bedrijfsopvolgingsregeling.

5.6 Argumenten Bundesverfassungsgericht

Het Bundesfinanzhof heeft aan het Bundesverfassungsgericht (BverfG) verzocht te toetsen of artikel 13a en artikel 13b erbstG in strijd zijn met art 3 lid 1 Grundgesetzes (Duitse grondwet). Art 3 GG luidt als volgt:

"Alle menschen sind vor dem Gesetz gleich"

Het Bundesverfassungsgericht stelt voorop dat de wetgever voor elke belastingvrijstelling een rechtvaardigingsgrond dient te hebben. Hoe groter de belastingvrijstelling, des te groter de ongelijke behandeling, des te hoger de eisen aan de rechtvaardiging.

- Ten eerste vindt het Bundesverfassungsgericht dat het belasting voorrecht met betrekking tot de onbelaste vererving van ondernemingsvermogen niet is gerechtvaardigd voor zover de vrijstelling ziet op grote ondernemingen, waarvoor de feitelijke noodzaak voor een vrijstelling ontbreekt. Er wordt immers niet bewezen dat er liquiditeitsproblemen zouden ontstaan zonder vrijstelling. Het is aan de wetgever om nauwkeurige criteria hiervoor vast te stellen.

Het Bundesverfassungsgericht citeert dan ook als volgt:

"Die §13a und 13b ErbStG sind geeignet und im Grundsatz auch erforderlich, um die mit ihnen verfolgten Ziele zu erreichen. Der Gesetzgeber verfügt insoweit über einen weiten Einschätzungs- und Prognosespielraum. Vor diesem Hintergrund ist es ausreichend, dass er eine ernsthafte Gefahr von Liquiditätsproblemen bei der Besteuerung des unentgeltlichen Übergangs von Unternehmen vertretbar und plausibel diagnostiziert hat; eines empirischen Nachweises von Unternehmensgefährdungen nicht nur im Ausnahmefall bedarf es nicht."

- Het Bundesverfassungsgericht in Duitsland is van mening dat de uitzonderingspositie voor ondernemingen met maximaal 20 werknemers aangaande het voortzetten van de loonkosten in strijd is met art 3 GG van de Duitse wetgeving.⁶² De uitzondering op de loonkosteneis voor ondernemingen met maximaal 20 werknemers moet worden aangepast.

⁶² Zie voetnoot 6

- Ook de regeling met betrekking tot het beleggingsvermogen is onverenigbaar met het gelijkheidsbeginsel. Het maakt de onbelaste verkrijging van vermogen mogelijk als de verkregen onderneming voor maximaal 50% uit beleggingsvermogen bestaat, zonder dat er een rechtvaardigingsgrond is.
De wetgever is ervan uitgegaan dat iedere onderneming 15% aan beleggingsvermogen had omdat 85% vrijgesteld was, maar daarom is het onverklaarbaar dat er een vrijstelling is opgenomen voor het beleggingsvermogen van 50% van die waarde.
De regeling voor het beleggingsvermogen dient ook aangepast te worden en wel voor 30 juni 2016.

Het Bundesverfassungsgericht heeft naar aanleiding van deze punten geoordeeld dat de BOR een discriminatoir karakter heeft en dus strijdig is met het gelijkheidsbeginsel. Men gebruikt verschillende constructies om te profiteren van de vrijstelling van de bedrijfsopvolgingsregeling, waardoor de regeling te ruim is.

De minderheidspositie in dit rechterlijke college is van mening dat rijke mensen rijk blijven door de bedrijfsopvolgingsregeling en arme mensen arm. Deze beredenering is gebaseerd op de gedachte dat de kinderen van de ondernemers de ondernemingen overnemen en arme mensen arm zullen blijven omdat hun ouders geen onderneming bezitten.

5.7 Argumenten Thomas Piketty

Bovenstaand argument is te vergelijken met de berekeningen en methodes van de heer Thomas Piketty. Piketty is een Franse econoom die zich heeft gericht op economische zaken, met de nadruk op ongelijkheid in de wereld. Door het schrijven van een boek:

“*Le Capital auXXie siècle*”, is hij internationaal bekend geworden. Het boek is in 2014 gepubliceerd in een Nederlandse vertaling. Piketty vindt dat de ongelijkheid toeneemt in de wereld, kijkend naar het vermogen. Piketty heeft onderzoek verricht naar de ongelijkheid in Amerika en in Frankrijk, en concludeert dat de arme mensen arm zullen blijven. Zo steeg in de afgelopen 30 jaar het aandeel van de rijke mensen van de totale Amerikaanse welvaart van 10 naar 30 procent.⁶³

Critici vinden dat de ideeën en berekeningen van Piketty niet van toepassing zijn op Nederland, omdat Nederland een stelsel van sociale zekerheid heeft. Ook op Duitsland zou het niet van toepassing zijn.

Toch is uit onderzoek van Prof. Dr. Volker Grossman en Prof. Dr. Holger Strulik gebleken dat het welvaartsniveau niet groeit door de bedrijfsopvolgingsregeling, maar wel welvaartsverschuivingen veroorzaakt die ten nadelen zijn van de werknemers. In het ergste geval is er dan zelfs sprake van een daling van het algemeen welvaartsniveau.⁶⁴

Ook in een discussie tussen Hoogleraar Fiscale economie, de heer Koen Caminada, en arbeidseconoom en hoogleraar arbeidsmarkt en ongelijkheid, de heer Wiemer Salverda, kwamen de ongelijkheidsproblemen aan bod.

Verrassend is dat beide heren een andere mening hebben over de situatie zoals hij nu is.

⁶³ Release No. 116/2014 of 17 December 2014/

“Thomas Piketty: ongelijkheid is gevaarlijk”, 16 april 2014,

www.oneworld.nl/wereld/thomas-piketty-ongelijkheid-gevaarlijk

⁶⁴ Volker Grossmann & Holger Strulik, “should continued family firms face lower taxes than other estates? ”, Universitat, Hannover, discussion paper no.87. Version: January 2009.

(http://diskussionspapiere.wiwi.uni-hannover.de/pdf_bib/dp-387.pdf)

Zo vindt Cominada dat rijken niet rijker worden, terwijl Salverda vindt dat rijken wel beter af zijn.

De directeur groot aandeelhouders (DGA's) profiteren volgens Salverda van het belastingregime en Cominada benadrukt dat de doorschuiving van het vermogen in de successiewet voor ondernemers niet goed geregeld is.

*"Een bedrijf mag niet kapot gaan als je het doorgeeft, doordat de fiscus langskomt. Daarom zijn er doorschuifmogelijkheden en vrijstellingen, maar de maatvoering is uit het lood."*⁶⁵

Ze zijn het beiden wel eens over dat ondernemingen een gunstigere positie hebben op fiscaal gebied t.o.v. particulieren.

5.8 Commentaar

Prof. dhr. Reinhard Gajer, rechter van het eerste senaat en dhr. Johannes Masung, rechter van het Bundesverfassungsgericht zijn het eens met de uitspraak van het Bundesverfassungsgericht maar ze vinden dat de onderbouwing van de rechters uitgebreid kan worden zoals beschreven in art. 20 abs. 1 Grundgesets.

In het jaar 1993 bezat 18% van de huishoudens ongeveer 60% van het gezamenlijk netto vermogen en dit is in het jaar 2007 gezakt naar 10% van de huishoudens. Deze verandering staat haaks op het gelijkheidsprincipe van inkomens die politieke partijen willen.⁶⁶

5.9 Vergelijking Nederlandse BOR en Duitse regeling

Er zijn een aantal verschillen dan wel overeenkomsten tussen casu quo met de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland en Duitsland. Hieronder een beperkte opsomming.

- De regels wat betreft beleggingsvermogen zijn anders in beide landen. Zo mag in Nederland 5% van het ondernemingsvermogen meegerekend worden en in Duitsland kan de regeling ook op beleggingsvermogen van toepassing zijn. Dit laatste kan alleen indien het vermogen niet meer dan 50% van de totale verkrijging uitmaakt en 2 jaar deel uitmaakt van de onderneming.
- Beide hebben als vereisten voor toepassing van de regeling de voortzettingsvereiste, maar Nederland kent geen tijdsevenredige vrijstelling. Duitsland kent dit wel en er wordt dus ook vrijstelling verleend aan degene die de onderneming korter dan vijf jaar voortzet.
- In Nederland en Duitsland kennen ze een betalingsregeling die gedurende 10 jaren geldt.

5.9.1 Overeenkomsten met Nederland

Kijkend naar de bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland, is het opvallend dat bepaalde argumenten in beide landen terug komen. Nederland en Duitsland hebben ook hetzelfde doel voor ogen, namelijk het zorgen voor continuïteit van de onderneming en daarmee behoud van werkgelegenheid.

Ook de voorwaarden die aan beide regelingen verbonden zijn komen grotendeels overeen. Er zijn geen grote verschillen te onderkennen en eigenlijk wordt in Nederland ook onderscheid gemaakt tussen de omvang van de onderneming.

⁶⁵ De Volkskrant, zaterdag 9 mei 2015, pagina 6. (zie bijlage 4)

⁶⁶ Zie voetnoot 6

De Nederlandse BOR is gewijzigd tot 100% voor een verkrijging tot een waarde van 1 miljoen per (objectieve) onderneming en 83% voor het overige ondernemingsvermogen. Hierdoor profiteren midden en kleinbedrijven meer van de vrijstelling dan grootbedrijven. In Duitsland mag dit niet meer, want de ondernemingen moeten gelijk worden getrokken.

Het Bundesfinanzhof heeft geoordeeld dat voor de bedrijfsopvolgingsregeling rechtvaardigingsgronden ontbreken. Alleen het bevorderen van de continuïteit van ondernemingen of het stimuleren van ondernemerschap is niet toereikend.

De Duitsers hebben daarom in tegenstelling tot de Hoge Raad in Nederland, geoordeeld dat de regeling te ruim is en aangepast dient te worden. In Nederland heeft Rechtbank Breda wel geoordeeld dat er sprake is van discriminatie. De Rechtbank heeft net zoals het Bundesfinanzhof geoordeeld dat de regeling te ruimhartig is. Het is ook opvallend dat het Bundesfinanzhof en Rechtbank Breda discussieren over de doelstelling van de regeling, want beide vinden dat deze rechtvaardiging niet voldoende is. Ook wordt in beide zaken gezegd dat het vreemd is dat de regeling van toepassing is als er wel liquide middelen in de onderneming zijn, want het is juist het doel om te voorkomen dat er liquiditeitsproblemen ontstaan doordat er te weinig liquide middelen in de onderneming aanwezig zijn. Het Bundesfinanzhof en Rechtbank Breda zien dan ook beiden als alternatief een oplossing in een betalingsregeling

In de jurisprudentie rechtspraken wordt meerdere malen gesteld dat er onvoldoende of geen onderzoek is gedaan waaruit blijkt dat daadwerkelijk problemen ontstaan bij bedrijfsoverdrachten. Daarom is er geen fundament voor de huidige ruime vrijstelling.

Volgens Prof. Dr. Bernars Schols zijn de verschillen tussen de grote en kleine bedrijven in Duitsland te vergelijken met de verschillen tussen het particulier en ondernemingsvermogen in Nederland, want de regeling is beperkt en geldt niet voor andere vermogensbestanddelen. Ook schrijft hij dat de uitspraak van het Bundesverfassungsgericht mogelijk aanleiding geeft om de Nederlandse BOR weer ter discussie te stellen. Er gaat dus in ieder geval een signaalfunctie uit van het oordeel van het constitutionele Hof van Duitsland.⁶⁷

5.10 Conclusie

In dit hoofdstuk is de Duitse bedrijfsopvolgingsregeling aan bod gekomen. Het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht hebben onlangs geoordeeld dat de Duitse bedrijfsopvolgingsregeling veranderd dient te worden voor 30 juni 2016. De discussie in Duitsland lijkt hiermee ten einde. De discussie rondom de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland is eerder aangewakkerd dan geëindigd door deze recente Duitse jurisprudentie. Beide landen hebben hetzelfde doel met de bedrijfsopvolgingsregeling, namelijk continuïteit van de ondernemingen. De verschillen tussen Nederland en Duitsland zijn als volgt:

- De voortzettingsperiode in Duitsland is tijdsevenredig. In Nederland is dit niet het geval.
- Nederland heeft een Bezitsvereiste en Duistland niet.
- Nederland mag 5% van het ondernemingsvermogen meenemen van het beleggingsvermogen en in Duitsland mag de regeling ook van toepassing zijn op beleggingsvermogen indien dit vermogen niet meer dan 50% van de totale verkrijging uitmaakt

---

⁶⁷ Zie voetnoot 34

Voor het onderzoek is het van belang om de redenties van de rechters in Duitsland te vergelijken met die in Nederland doelend op de procedures die het EHRM voeren. Bovendien is het van belang om de denkwijze van Pikkety te bekijken alsmede het argument van het Bundesverfassungsgericht.

Door alle argumenten en redenties onderzocht te hebben kan er een persoonlijke visie gevormd worden.

6. Conclusie en aanbeveling

In dit onderzoek heb ik verschillende argumenten en vergelijkingen gemaakt om antwoord te kunnen geven op de probleemstelling.

De probleemstelling waar het in deze scriptie om gaat luidt als volgt:

Wanneer zou de BOR in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel gelet op de uitspraken van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht?

De vrijstelling wordt al sinds haar invoering verdedigt met het argument dat liquiditeitsproblemen binnen ondernemingen voorkomen moeten worden.

In de literatuur wordt de regeling niet alleen positief besproken. Er is veel commotie rondom de regeling in Nederland.

Dit komt omdat de vrijstelling alleen van toepassing is op ondernemingsvermogen en niet op particulier vermogen. Aan de ene kant wordt er weinig tot geen belasting geheven en aan de andere kant loopt de heffing op tot 40%.

De uitspraken van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht in Duitsland hebben in deze scriptie vermelde discussie in Nederland weer aangewakkerd.

Naar aanleiding van de uitspraken heb ik de bovenstaande probleemstelling gevormd en vanuit daar ben ik het onderzoek begonnen.

In het eerste en tweede hoofdstuk is de probleemstelling uitgebreid aan bod gekomen en ook de deelvragen zijn hierin benoemd. Vervolgens is de hedendaagse bedrijfsopvolgingsregeling in zijn algemeenheid besproken en de wetsgeschiedenis van de bedrijfsopvolgingsregeling is ook aan bod gekomen.

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in 2004 hebben een aantal hoogleraren vraagtekens gezet bij de verhoging van de vrijstelling van 30% naar 50%. Het zou in strijd zijn met het gelijkheidsbeginsel. De staatssecretaris heeft toen gezegd dat het belang van de continuïteit van bedrijven op de eerste plaats dient te komen en hij zei in 2004 dat de 50% vrijstelling maximaal was.⁶⁸

Toch is het vreemd dat hij in 2009 met het voorstel komt om de vrijstelling te verhogen naar 90% . (In 2010 zelfs 100% geworden)

Er werd door de staatssecretaris ook gezegd dat een vrijstelling van 100% niet economisch noodzakelijk was.⁶⁹

In deze kamerstukken staan echter geen onderbouwingen op grond van een wetenschappelijk onderzoek. Er is daarom niet bewezen dat de verruiming noodzakelijk is om het doel te behalen.

Na de invoering van de regeling zijn rechtszaken aangespannen door erfgenamen en begiftigde die het oneens zijn met de regeling, omdat zij meer belasting moeten betalen.

Een belangrijke uitspraak voor Nederland is op 13 juli 2012 gedaan door Rechtbank Breda. In deze uitspraak is geoordeeld dat er sprake is van strijdigheid met het gelijkheidsbeginsel, omdat de vrijstelling niet verleend wordt aan particulieren.

⁶⁸ Verwijzing van voetnoot 4, Kamerstukken II 2004-2005, 29767, nr. 14, p.38.

⁶⁹ Kamerstuk II 2008-2009, 31930, nr. 9, p.18

Naar mijn mening kan het onderscheid tussen ondernemers en particulieren niet verklaard worden. Artikel 1 luidt kort gezegd namelijk: alles wat krachtens erfrecht wordt verkregen wordt belast. Toch is dit hier niet het geval, want er is een vrijstelling voor ondernemers. Ik zou het terecht vinden dat er onderscheid wordt gemaakt indien uit onderzoek is gebleken dat dit nodig is om liquiditeitsproblemen binnen ondernemingen te voorkomen.

Het is wel vreemd dat voor ondernemingen waarin geen liquiditeitsproblemen spelen, ook zo een grote vrijstelling van toepassing is. Ik vind een betalingsregeling voldoende.

In tegenstelling tot de uitspraak op 13 juli 2012 door Rechtbank Breda heeft Rechtbank Haarlem, Rechtbank Arnhem en de Hoge Raad geoordeeld dat er sprake is van discriminatie. De rechters in Arnhem zijn van mening dat de verschillende vermogens verschillende risico's met zich mee brengen, want bij ondernemingsvermogen kunnen liquiditeitsproblemen ontstaan. Er is immers een goede reden om onderscheid te maken volgens Rechtbank Arnhem, want de regeling is ingevoerd met een goed doel.

De rechters in Haarlem vinden dat de eisers de aangegeven verdedigde waarde niet aannemelijk hebben gemaakt. (de erflater had drie panden)
De Rechtbank oordeelde dat ondernemingsvermogen en niet-ondernemingsvermogen geen gelijke gevallen zijn.

Tegen de uitspraak van Rechtbank Breda op 13 juli 2012 is cassatie aangetekend en daarom heeft het gerechtshof s'-Hertogenbosch en de Hoge Raad geoordeeld.

Het Gerechtshof haalt in haar arrest op 18 april 2013 aan dat vanaf 2005 voorop is komen te staan dat de continuïteit van de ('echte') onderneming wordt gewaarborgd. In tegenstelling tot de uitspraak van Rechtbank Breda zegt het Hof dat dit ook geldt voor de gevallen waarin geen betalingsproblemen zijn te onderkennen.

De uitspraak van de Hoge Raad om 22 november 2013 heeft geleid tot commentaar van tegenstanders. Volgens de Hoge Raad is de wetsgeschiedenis voldoende gerechtvaardigd om de regeling in stand te laten. Volgens de Hoge Raad is de wetgever binnen haar beoordelingsvrijheid gebleven en daarom is er geen sprake van een discriminerende werking. Bovendien vindt de Hoge Raad dat er in tegenstelling tot Rechtbank Breda rapporten zijn. Dit blijkt uit de wetsgeschiedenis volgens de Hoge Raad.
Ook het argument van Rechtbank Breda dat er bij ondernemingen vaak geen sprake is van liquiditeitsproblemen wordt ontkracht door de Hoge Raad.
De Hoge Raad zegt dat het niet ontkent kan worden dat dit het geval kan zijn, maar de regeling is niet uitsluitend daarvoor bedoeld. Het heeft mede tot doel het ondernemerschap meer in het algemeen te bevorderen.

De uitspraak van Rechtbank Breda is na de uitspraken van het Gerechtshof en de Hoge Raad vernietigd. De discussie is echter nog niet ten einde, terwijl dit wel de verwachting was na de uitspraak van de hoogste rechter in Nederland.

Meerdere Hoogleraren zijn het oneens met de conclusie van de Hoge Raad over de bedrijfsopvolgingsregeling. Ze vinden het jammer dat de Hoge Raad niet ruimhartiger heeft gedacht. Bovendien vindt Prof. dr. Schols dat de regeling een onevenwichtige verdeling van de welvaart veroorzaakt.⁷⁰

---

⁷⁰ Commentaar bij HR 22 november 2013, nr. 13/02453, NTFR 2013/2322

Naar mijn inziens klopt deze veronderstelling, want de Hoge Raad heeft alleen gekeken naar het doel van de vrijstelling en de wetsgeschiedenis en niet ruimer. Deze veronderstellingen zijn niet gemotiveerd doormiddel van voorbeelden of wetenschappelijk onderzoek.

De Hoge Raad had juist moeten kijken naar de discussie in 2004, waarin ook al gedacht werd dat er sprake was van discriminatie.

Het EHRM heeft op 27 mei 2014 ook uitspraak gedaan over de bedrijfsopvolgingsregeling. In de uitspraak van het EHRM wordt uitgegaan van discriminatie indien een objectieve en redelijke rechtvaardiging ontbreekt voor het onderscheid.

Het EHRM heeft in de procedure van de bedrijfsopvolgingsregeling geoordeeld dat de regeling een gerechtvaardigd doel voor ogen heeft en daarom geen discriminatoir karakter kent.

Er zijn hierbij ook geen stukken op tafel gelegd waaruit blijkt dat de regeling nodig is om het doel te bereiken. Bovendien is nog niemand naar het EHRM gegaan om te vragen of het wel mag om iets te concluderen zonder een rapport met cijfers.

De rechters in Duitsland hebben ook geoordeeld dat er sprake zou zijn van strijdigheid met het gelijkheidsbeginsel bij de Duitse bedrijfsopvolgingsregeling.

Het bundesfinanzhof heeft geoordeeld dat er sprake is van discriminatie.

Een aantal argumenten die deze rechters hebben gebruikt komen overeen met de argumenten van Rechtbank Breda op 13 juli 2013. Door de uitspraken van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht is de discussie over de bedrijfsopvolgingsregeling in Nederland weer aangewakkerd, terwijl de Hoge Raad heeft geoordeeld dat er geen strijdigheid is.

In Duitsland wordt zowel binnen als buiten de onderneming onderscheid gemaakt.

Namelijk binnen ondernemingen omdat de vrijstelling alleen van toepassing is op ondernemingen met minder dan 20 werknemers. Buiten ondernemingen omdat er onderscheid wordt gemaakt tussen ondernemers en particulieren.

Ik vind het terecht dat in Duitsland is geoordeeld dat er geen onderscheid gemaakt mag worden tussen ondernemers, want de omvang van werknemers is naar mijn mening niet van belang om liquiditeitsproblemen binnen een onderneming te verhelpen.

Er is ook nergens weergegeven waarom het maximum op 20 werknemers wordt gesteld en waarom de regeling zo ruim is.

Naar mijn mening ontbreekt in beide landen de motivering voor zo een ruime vrijstelling.

In Duitsland wordt de regeling al aangepast, maar in Nederland is dit niet het geval.

Terwijl het motiveringsgebrek in Nederland in 2004 al het geval was zoals hierboven vermeld.

De staatssecretaris heeft toen ook aangegeven in zijn citaat dat een verhoging boven de toenmalige verhoging niet gerechtvaardigd is. De vrijstelling is in 2005 ingevoerd, terwijl er geen onderzoeken zijn gedaan naar nut en noodzaak.

Gelet op de procedure bij het EHRM en het Bundesfinanzhof zou het oordeel van de Hoge Raad op 22 november 2013 niet in stand blijven, want het oordeel van het Bundesfinanzhof komt overeen met het oordeel van Rechtbank Breda. De Hoge Raad heeft de uitspraak van Rechtbank Breda juist vernietigd.

Bovendien heeft het EHRM geoordeeld dat er sprake is van een gerechtvaardigd doel, terwijl dit niet bewezen is door rapporten of onderzoeken.

Het is ook opvallend dat in Duitsland het volgende argument wordt aangehaald: de erfbelasting is bedoeld om alles te belasten wat verkregen wordt krachtens erfrecht. De rechters in Nederland hebben dit ook bij de uitspraak van Rechtbank Breda genoemd.

Het Bundesverfassungsgericht heeft net zoals de heer T.Pikkety (een Franse econoom die zich heeft gericht op economische zaken, met de nadruk op ongelijkheid in de wereld) geconcludeerd dat rijken, die een onderneming bezitten, rijk blijven omdat de nakomelingen het bedrijf voortzetten. De arme, die geen onderneming bezitten, blijven arm.

De gedachte van het Bundesverfassungsgericht en Pikkety zouden mijn inziens van toepassing kunnen zijn. Indien bijvoorbeeld een onderneming verkregen wordt krachtens erfrecht door een oom aan een neef verkrijgt de neef de onderneming. De neef blijft hierdoor goed vermogend naar alle waarschijnlijkheid.

Naar mijn mening kan daling van het welvaartsniveau door een te ruime toepassing van de BOR wel van toepassing zijn in Nederland. De sociale zekerheid wordt immers gefinancierd door de geheven Belastingen bij de burgers van het land. Door de huidige bedrijfsopvolgingsregeling loopt de Belastingdienst veel geld mis. Dit kan gecompenseerd worden door de tarieven in box 1 *voor werk en woning* bij de inkomstenbelasting te verhogen, maar dat kan niet onbeperkt.

Er zijn ook verschillen tussen de Nederlandse en Duitse regeling. Zo is er een tijdsevenredige vrijstelling in Duitsland. De regeling in Duitsland is daardoor anders dan in Nederland.

In Duitsland valt het beleggingsvermogen ook onder de regeling voor zover het beleggingsvermogen niet meer dan 50% van de totale verkrijging uitmaakt en het vermogen meer dan twee jaar deel uitmaakt van de onderneming.

In Nederland kan dit beleggingsvermogen slechts voor maximaal 5% van het ondernemingsvermogen meegeteld worden. In Duitsland kan er dus een grotere vrijstelling voor het vermogen dat ter belegging wordt gehouden worden verkregen dan in Nederland.

Duitsland heeft wel besloten dat dit aangepast moet worden.

Ik vind het terecht dat het beleggingsvermogen aangepast dient te worden vanuit de gedachtegang van de doelstelling. Mijns inziens dient de regeling te worden uitgesloten voor de verkrijging van beleggingsvermogen. Het percentage van 5% over het ondernemingsvermogen dient ook te vervallen.

De Duitse BOR houdt kort in dat 85% van de waarde van het ondernemingsvermogen vrijgesteld wordt en de resterende 15% wordt wel belast, tenzij de onderneming gevaar loopt. Het resterende gedeelte wordt ook vrijgesteld als het vermogen meer dan €150.000,- is.

Toch is de bedrijfsopvolgingsregeling in Duitsland en Nederland grotendeels hetzelfde. Dat Duitsland onderscheid maakt in de omvang van de onderneming en de hoeveelheid personeelsleden is in Nederland ook te herkennen. Er wordt in Nederland ook onderscheid gemaakt tussen de omvang van de onderneming, want de Nederlandse BOR is gewijzigd tot 100% voor een verkrijging tot een waarde van 1 miljoen euro per objectieve onderneming en 83% voor het overige ondernemingsvermogen.

In Nederland profiteren klein tot middelgrote ondernemingen hierdoor meer van de onderneming dan grootbedrijven.

Kijkend naar de uitspraken in Duitsland en de beoordeling over de omvang van ondernemingen zou de BOR ook in Nederland veranderd kunnen worden. Er wordt in Nederland ook in kleine mate onderscheid gemaakt tussen klein tot middelgrote ondernemingen en grootbedrijven. Dit zou betekenen dat de BOR in Nederland ook aangepast moet worden.

Voor de familie Hendriks is het van belang dat de voorwaarden die aan de regeling verbonden zijn wordt voldaan, dit geldt vooral voor Chris.

Hij kan voor de rest alleen maar uitgaan van de huidige bedrijfsopvolgingsregeling en afwachten hoe de regeling zich in de toekomst ontwikkeld.

Naar mijn inziens zou de vrijstelling geheel omgezet kunnen worden in een betalingsregeling. Door de betaling van de belasting in termijnen, voelt de ondernemer het minder dan het betalen van de belasting in een keer.

Na onderzoek te hebben gedaan naar de overeenkomsten dan wel de verschillen tussen beide landen, naar de jurisprudentie rondom de regeling en naar de theorie die in de scriptie omschreven is hierbij het antwoord op de probleemstelling, welke luidt:

Wanneer zou de BOR in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel gelet op de uitspraken van het Bundesfinanzhof en het Bundesverfassungsgericht?

De Nederlandse BOR zou in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel als net zoals in Duitsland geoordeeld wordt dat er geen specifieke rapporten en cijfers zijn (waarin weergegeven is dat ondernemingen door de heffing van belasting falliet zijn verklaard dan wel in liquiditeitsproblemen zijn gekomen) om zo een ruime vrijstelling te geven.

De Nederlandse BOR zou ook in strijd kunnen zijn met het gelijkheidsbeginsel als net zoals in Duitsland de beoordeling van de omvang van ondernemingen meegenomen zou worden.

Er wordt in Nederland ook in kleine mate onderscheid gemaakt tussen klein tot middelgrote ondernemingen en grootbedrijven.

Het lijkt mij beter om de regeling aan te passen zodat er geen onderscheid meer gemaakt wordt tussen beide partijen.

7. Literatuurlijst

Nederlandse jurisprudentie

EHRM, 27 mei 2014, nr. 18485/14
EHRM 12 december 2006, nr. 13378-05 (Burden en Burden), V-N 2007-54.5
EHRM, 22 juni 1999, nr. 46757/99 (Della Ciaja), BNB 2002/398).
HR, 22 november 2013, nr. 13/01154
HR 9 juli 2010, nr. 161, Notafax 2010
HR 14 november 2008, BNB 2010-3 (Voetnoot bij voetnoot 37)
HR, 13 februari 2004, eerste kamer, nr. C02/233:
Hof Den Haag, 13 mei 2015, nr. BK-14-00573, Notamail, 22 mei 2015
Hof Arnhem- Leeuwarden 12 mei 2015, nr. 13-01073, Notmail 20 mei 2015
Hof, Amsterdam 21 januari 2015, 13/00687
Hof Arnhem-Leeuwarden, 29 april 2015, nr. 14/00033
Gerechtshof 's- Hertogenbosch, 18 april 2013, 12/00496, V-N 2013/19.25
Hof Amsterdam 19 december 2008, VN 2009/23.10
Rb. Den Haag, 10 maart 2015, AWB-14_1201
Rb. Zeeland-West-Brabant, 6 november 2014, AWB 14/1012 (RBZWB:2014:7977)
(FBN 28 februari 2015) (NTRS)
Rb. Arnhem, 1 november 2013, nr. 12/1375, LJNBY2093, NDFR
Rb. Breda, 13 juli 2012, nr. 11/5509 LJN BX3386, NDFR
Rb. Haarlem, 14 december 2012, nr. 12/222

Duitse jurisprudentie

BverfG, 17 december 2014, nr. 1. BvL 21/12 "Duitse bedrijfsopvolgingsregeling is discriminatoir volgens Bundesverfassungsgericht"
BverfG release No. 116/2014 of 17 December 2014
BFH, 27 september 2012, 11 R 9/11

Parlementaire stukken

Kamerstuk II 2009- 2010, 31930, nr. 79 (Wetsvoorstel)
Kamerstuk 32401, Fiscale verzamelwet 2010-3. Memorie van toelichting (NDFR)
Kamerstuk 2008-2009, 31930 nr. 3, Tweede Kamer
Kamerstuk 2008-2009, 31930 nr. 4, Tweede Kamer
Kamerstukken II 2004-2005, 29767, nr. 14, p.38.
Kamerstuk 11 2001-2002, 28015. Nr. 3 p4 en nr. 6 p18
Kamerstuk 1983-1984, 18226 nr. 3.
Kamerstuk 1983-1984, 18226 nr. 21. P.1

Nederlandse Wetsartikelen

Artikel 25 lid 13 Invorderingswet 1990
Artikel 2 lid 5 Wet vennootschapsbelasting 1969 (VPB)
Artikel 21 lid 13 Successiewet 1956
Artikel 24 Successiewet 1956
Artikel 35b Successiewet 1956
Artikel 35c lid 1, onderdeel a, b, c en d, Successiewet 1956
Artikel 35d lid 1 Successiewet 1956
Artikel 35e lid 1 Successiewet 1956
Artikel 120 Grondwet

Verdragen

Artikel 14 Europees verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)

Artikel 35 Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM)

Artikel 26 Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR)

Duitse wetsartikelen

§ 13b Abs. (1, 2, 3) Erbschaft- und schenkungsteurergesetz

§ 28 Erbschaft- und schenkungsteurergesetz 2009

Elektronische bronnen

www.hwj-notarissen.nl

www.ondernemingsbeurs.nl/vpagina.asp?pag=42

"EHRM: Bor niet proportioneel", 26 juni 2014,

<http://www.bedrijfsopvolging.nl/ehrm-bor-niet-disproportioneel/>

"Thomas Piketty: ongelijkheid is gevaarlijk", 16 april 2014,

www.oneworld.nl/wereld/thomas-piketty-ongelijkheid-gevaarlijk

"Bedrijfsopvolgingsfaciliteit nog niet in rustig vaarwater", 23 november 2013,

<http://taxlive.nl/---/bedrijfsopvolgingsfaciliteit---nog---niet---in---rustig---vaarwater>

"Kabinet brengt positie familiebedrijven in gevaar met zwaardere lasten"

<http://www.lto.nl/media/default.aspx/emma/org/10845224/kabinet+brengt+positie+familiebedrijven+in+gevaar+met+zwaardere+lasten.pdf>

www.ntfs.nl

Commentaar

HR 22 november 2013, nr.13/02453, NTFR 2013/2322

Conclusie A-G Ijzerman, 30 september 2013, nr. 13/02453, ECLI: NL: PHR:2013:863 bij arrest HR, 22 november 2013

I.J.F.A. van Vijfeiken, Wetsvoorstel 31930: gebrek aan visie, WFR 2009/1231

(www.rijksoverheid.nl).

Rapporten

NTFR, 2010-1225, p.4, T.M. Berkhout "Ondernemers en niet-ondernemen in vastgoed"

Volker Grossman & Holger Strulik, "Should continued family firms face lower taxes than other estates?" Universitat, Hannover, discussion paper no 87. Version: Januari 2009

WFR, 7078, 2 januari 2015, Hoogeveen, Mascha; Berkhout, T.M. - "Falsifieerbare normen en omstandighedencatalogus voor vastgoedexploitanten".

Stagehandleiding voor bedrijven: Fiscaal Recht en Economie, afstudeerstage februari 2015, pagina 7.

J.P.M. Stubbé, "Bedrijfsopvolgingsfaciliteiten in de Successiewet", NTFR 29 november 2007, nr. 2007/2136.

Van Vijfeiken, I. J. F. A. (2011). 'De bedrijfsopvolgingsfaciliteiten in het licht van het gelijkheidsbeginsel.' In J. L.M. Gribnau (Ed.), *Principieel belastingrecht: Liber Amicorum Richard Happé*. (pp. 235-247). Nijmegen: Wolf, Legal Publishers (WLP).

Vakbladen

Fiscaal tijdschrift vermogen (FTV), 2015/02, 27 februari 2015

Fiscale berichten voor het notariaat (FBN), september 2012, bladzijde 3.

Nederlands tijdschrift voor Fiscaal Recht (NTFR), 2015-844, BverfG 17 december 2014, nr1 Bvl 21/12

Boeken

Sonneveldt (2014), prof. dr. F & C.J.M. Martens, Wegwijs in de Successiewet (19^e druk), hoofdstuk 7.8.13, voorbeeld 1t/m 18.

Kranten

De Volkskrant, zaterdag 9 mei 2015, pagina 6 (zie bijlage 4)

Bijlage 1: Berekening bedrijfsopvolging met en zonder regeling

Bedrijfsopvolging met gebruikmaking van de regeling⁷¹

Liquidatiewaarde	€	1.885.000 ⁷²
Verminderd met de Goingconcernwaarde	€	1.500.000 ⁷³
<hr/>		
Vrijstelling over verschil liquidatiewaarde en goingconcernwaarde	€	385.000
Vrijstelling van 100% over de eerste €1.055.022	€	1.055.022
Vrijstelling van 83% over het overige €444.978 ⁷⁴	€	369.331
<hr/>		
Totale vrijstelling bedrijfsopvolgingsregeling:	€	1.424.353
Vermogen na aftrek vrijstelling BOR	€	460.647 ⁷⁵

Christian is over deze € 460.647 belasting verschuldigd, indien de onderneming geschonken wordt. Deze belasting tarieven bedragen 10% over de eerste € 121.296 boven de vrijstelling en 20% over het restant.⁷⁶

Het totaal aan te betalen belasting bedraagt:	€	79.999 ⁷⁷
---	---	----------------------

Bedrijfsopvolging zonder gebruikmaking van de regeling

Liquidatiewaarde	€	1.885.000
------------------	---	-----------

Deze belasting tarieven zijn weergegeven in artikel en bedragen 10% over de eerste € 121.296 boven de vrijstelling en 20% over het restant € 1.763.704⁷⁸

Het totaal aan te betalen belasting bedraagt:	€	365.036 ⁷⁹
---	---	-----------------------

⁷¹ Sonneveldt, prof. dr. F. & C.J.M. Martens, Wegwijs in de Successiewet (19^e druk) (hoofdstuk 7.8.13), voorbeeld 1 t/m 18.

NDFR, Kamerstuk 32401, Fiscale verzamelwet 2010-3. Memorie van toelichting.

⁷² Op de balans van de onderneming is een machine opgenomen van € 40.000. Ook staat er een bedrijfsauto op de balans t.w.v. 70.000. De waarde van de grond is € 1.400.000 en de bedrijfsvoorraden bedragen € 850.000. De machine zal nog € 30.000 opbrengen bij verkoop, want hij is gebruikt. De bedrijfsauto nog € 55.000, de grond €1.000.000 en de bedrijfsvoorraden € 800.000.

⁷³ Ondernemingsvermogen € 1.000.000 + € 500.000 = € 1.500.000

⁷⁴ € 1.500.000 - €1.055.022 = € 444.978 (Artikel 35B Successiewet)

⁷⁵ € 1.885.000 - € 1.424.353 = € 460.647

⁷⁶ Art 24 successiewet 1956

⁷⁷ 10% van €121.296 = €12.129 + 20% over €460.647 - €121.296 = €67.870 = € 79.999

⁷⁸ € 1.885.000 - €121.296 = €1.763.704

⁷⁹ € 12.296 + €352.740 (20% van €1.763.704) = €365.036

Bijlage 2: Berekening Duitse bedrijfsopvolgingsregeling

Bedrijfsopvolging met gebruikmaking van de regeling

Ondernemingsvermogen:	€ 1.500.000,-
Vrijstelling van 85%	€ 1.275.000,-
Overige 15%	€ 225.000,- ⁸⁰
Hoger dan € 150.000,-	€ 75.000,- ⁸¹
De helft van € 75.000,-	€ 35.000,-
Vrijgesteld (50%)	€ 115.000,- ⁸²
Nog verschuldigd aan belasting:	€ 110.000,- ⁸³

---

⁸⁰ € 1.500.000 - €1.275.000 = € 225.000,-

⁸¹ € 225.000 - € 150.000 = € 75.000,-

⁸² € 150.000 - € 35.000 = € 115.000,-

⁸³ € 225.000 - € 115.000 = € 110.000,-

Bijlage 3: 'Ondernemers betalen te weinig belasting'

26 DE VOLKSRANT
Dinsdag 15 Mei 2018

Economie Ongelijkheid in Nederland

Hoe groot is de kloof tussen rijk en arm in Nederland? Wordt ze dieper of vlakkt ze juist af? En wat moet de overheid doen? De topeconomen Koen Caminada en Wiemer Salverda gaan het grote ongelijkheidsdebat aan. De data zijn hetzelfde, maar hun conclusies vaak anders.

Door Wilco Dekker en Xander van Uffelen

Koen Caminada

‘We hebben Piketty hier niet nodig’

Hoe ongelijk is Nederland? Volgens de bekende linkse Piketty-lijst over de ongelijkheid in inkomensverdeling is Nederland een van de meest ongelijkste landen ter wereld, met een ongelijkheidscoëfficiënt die erop wijst dat de ongelijkheid bij het vergenoten groot is. De spreiding van inkomensverdeling is ook veel groter dan in landen waar de ongelijkheid kleiner is, zoals de Verenigde Staten of Zweden. Dit is volgens de Nederlandse overheid een probleem, want het kan tot sociale onvrede en andere problemen leiden. De overheid moet daarom maatregelen nemen om de ongelijkheid te verminderen. Dit kan bijvoorbeeld door de belastingen te verhogen of de sociale zekerheid te verbeteren. Volgens Koen Caminada is dit echter niet nodig, omdat de ongelijkheid in Nederland niet zo groot is als wordt beweerd. Hij stelt dat de ongelijkheidscoëfficiënt van Nederland lager is dan die van landen die vaak als ongelijker worden beschouwd. Dit betekent dat de ongelijkheid in Nederland niet zo groot is als wordt beweerd. Volgens Caminada is dit vooral te wijten aan de manier waarop de ongelijkheidscoëfficiënt wordt berekend. Hij stelt dat de ongelijkheidscoëfficiënt van Nederland lager is dan die van landen die vaak als ongelijker worden beschouwd. Dit betekent dat de ongelijkheid in Nederland niet zo groot is als wordt beweerd.

Wat wordt gezegd? Om te kijken of de kloof tussen rijk en arm in Nederland groter of kleiner wordt, moet we kijken naar de ongelijkheidscoëfficiënt.

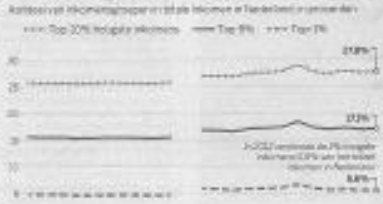
HOE ONGELIJK IS NEDERLAND?

De ongelijkheidscoëfficiënt is een maat voor de ongelijkheid in inkomensverdeling. Het wordt berekend door de verhouding te nemen van het gemiddelde inkomen van de rijkste 10 procent van de bevolking tot het gemiddelde inkomen van de armste 10 procent. Volgens de Nederlandse overheid is de ongelijkheidscoëfficiënt van Nederland 0,35, wat betekent dat de ongelijkheid in Nederland groter is dan in landen met een ongelijkheidscoëfficiënt van 0,25.

De ongelijkheidscoëfficiënt is een maat voor de ongelijkheid in inkomensverdeling. Het wordt berekend door de verhouding te nemen van het gemiddelde inkomen van de rijkste 10 procent van de bevolking tot het gemiddelde inkomen van de armste 10 procent. Volgens de Nederlandse overheid is de ongelijkheidscoëfficiënt van Nederland 0,35, wat betekent dat de ongelijkheid in Nederland groter is dan in landen met een ongelijkheidscoëfficiënt van 0,25.

De grafiek van Koen Caminada

Inkomensongelijkheid sinds jaren negentig gelijk

De ongelijkheidscoëfficiënt is een maat voor de ongelijkheid in inkomensverdeling. Het wordt berekend door de verhouding te nemen van het gemiddelde inkomen van de rijkste 10 procent van de bevolking tot het gemiddelde inkomen van de armste 10 procent. Volgens de Nederlandse overheid is de ongelijkheidscoëfficiënt van Nederland 0,35, wat betekent dat de ongelijkheid in Nederland groter is dan in landen met een ongelijkheidscoëfficiënt van 0,25.

Koen Caminada (links) en Wiemer Salverda.

Economie

Wiemer Salverda 'Nederland is niet zo gelijk als we denken'

Salverda begint te lachen. Dat is niet de beste indruk die hij geeft. De heer Vermeend is 2004 verkozen tot premier. Hij is, zegt de vorderende premier, niet meer zo flexibel als hij was. Hij is nu een beetje stijf. Hij is nu een beetje stijf. Hij is nu een beetje stijf.

... en ook niet meer zo laaggevoelig als de rest. ...

De grafiek van Wiemer Salverda
Kloof arm en rijk sinds jaren zeventig gegroeid

Wiemer Salverda. De grafiek toont de inkomensverschillen tussen de armste 10% en de rijkste 10% van de Nederlandse bevolking. De kloof is sinds de jaren zeventig steeds groter geworden. Dit is vooral te wijten aan de groei van de middenklasse en de hogere inkomensgroepen.

**WELKE BETROUWBARE
CIJFEREN HEBBEN WE
EIGENLIJK OVER
ONGELIJKHEID?**

Wat is de beste manier om de kloof te meten? ...

© LEES VERDER OP PAGINA 28

Economie Ongelijkheid in Nederland

Koen Caminada

'Men wil de feiten gewoon niet horen'

CV

VERVOLG VAN PAGINA 27

...aanlog voor de eerste drie maanden. Bovendien is de groei van de economie de afgelopen jaren ook al de afgelopen jaren laag gebleven, terwijl de inflatie laag is gebleven. Dit kan de reden zijn dat de economie de afgelopen jaren niet zo goed is geweest als men zou denken. Dit kan de reden zijn dat de economie de afgelopen jaren niet zo goed is geweest als men zou denken. Dit kan de reden zijn dat de economie de afgelopen jaren niet zo goed is geweest als men zou denken.

...wil de bron geweest zijn. Maar, als de belastingen in Nederland scherp worden, komt er nu meer, je ziet het de afgelopen maanden ook weer gebeuren, met de belastingen die worden niet naar topbelastingen, die belastingen niet naar scherp worden de belastingen worden.

WIE WINT EN WIE VERLIEST

...de overheid zal de bijstand...
 ...de overheid zal de bijstand...
 ...de overheid zal de bijstand...

MOET HET NIEUWE BELASTINGSTELSEL DE ONGELIJKHEID REPAREREN?

...Vanaf de belastingen al is er veel...
 ...Vanaf de belastingen al is er veel...
 ...Vanaf de belastingen al is er veel...

...van je onder de voet is...
 ...van je onder de voet is...
 ...van je onder de voet is...

Koen Caminada (43) is hoogleraar empirische analyse van sociale en fiscale vraagstukken aan de Universiteit Leiden en de Universiteit Utrecht. Hij is ook voorzitter van de Nederlandse Economische Vereniging. Hij is ook voorzitter van de Nederlandse Economische Vereniging. Hij is ook voorzitter van de Nederlandse Economische Vereniging.

Wiemer Salverda (1965) is directeur van de Nederlandse Vereniging van Arbeidsrechtvaardig en...
 ...Wiemer Salverda (1965) is directeur van de Nederlandse Vereniging van Arbeidsrechtvaardig en...
 ...Wiemer Salverda (1965) is directeur van de Nederlandse Vereniging van Arbeidsrechtvaardig en...

Wiemer Salverda 'Hoge inkomens menger zich vaak met lagere'

...Wiemer Salverda (1965) is directeur van de Nederlandse Vereniging van Arbeidsrechtvaardig en...
 ...Wiemer Salverda (1965) is directeur van de Nederlandse Vereniging van Arbeidsrechtvaardig en...
 ...Wiemer Salverda (1965) is directeur van de Nederlandse Vereniging van Arbeidsrechtvaardig en...

Collectieve Inkoop Energie

Wat is het? Vereniging Eigen Huis vecht voor een transparante energiamarkt, gezonde consument en een eerlijke energieverdeling voor iedereen. Met onze Collectieve Inkoop Energie doe je een slimme keuze, neem je het beste voordeel en heb je het beste voordeel. Het is een slimme keuze, neem je het beste voordeel en heb je het beste voordeel.

Hoe werkt het?

- Behef bij afsluiting in tot en met 11 mei via www.collectieveenergie.nl
- U ontvangt uiteindelijk 27 mei een persoonlijk aanbod, dat u tot en met 22 juni kunt accepteren.
- Accepteert u het aanbod niet? Dan hoeft u niets te doen en loopt u huidige contract gewoon door. Dankzij ons zijn al ruim 180.000 mensen voor het eerst overgestapt op 27 mei bespaard en gemiddeld € 245,- per jaar op hun energierekening.

www.collectieveenergie.com

Vereniging eigen huis

Uw eigen waardevaste vakantiehuis aan de Maas

Ordoek Recreatiepark het Zandvoort met een prachtige ligging tussen het bos en de Maas, een populair strand met grote outdoor speeltuin en een hoge boeiende, het gebied van 1000 jaar oud.

Gegarandeerd inwonersprijs met inkomensgrens van € 9.000,- per jaar. Dit is een nieuw vakantiehuis met inkomensgrens van € 9.000,- per jaar. Dit is een nieuw vakantiehuis met inkomensgrens van € 9.000,- per jaar.

Zaterdag 16 t/m maandag 18 mei open huis. Max. aantal best. € 100.000,- per vakantiehuis, de inhoud. Profiteer alvast tijdens dit weekend van € 11.500,- inboedelverzekering.

Let op: U kunt ook afsluiten met een andere afsluiting.

Bijlage 4: Verklaring van authenticiteit

Verklaring van authenticiteit

Ik heb deze scriptie zelf geschreven en ik heb daarbij geen teksten overgenomen uit andere scripties, literatuur en overige geschriften zonder de bron op juiste wijze te hebben vermeld. Ik verklaar derhalve dat ik geen plagiaat heb gepleegd en niet ongeoorloofd met anderen heb samengewerkt of gebruik gemaakt van het gedachtegoed van anderen.

Datum: 9 juni 2015

A.H.A. Hendriks

A Hendriks